

Willu wõitlused.

E. Bornhöhe

undisjunkt Gesti wanast ajast.

Tallinnas.

R. Busch'i raamatukaupluse kuluaga trükitud.

1890.

Willu wõitlused.

E. Bornhöhe

uudisjutt Eesti wanast ajast.

Tallinnas.

R. Busch'i raamatukaupluse kulusga trükitud.

1890.

Дозволено цензурою. Дерптъ, 21 Августа 1890 г.

ENSU TA Fr. B. Krenzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

J. R. 157

Trükitub Aug. Michwig'i trükitöjas.

1.

547 aastat on seft nüüd mööda läinud ja mõistlik lugeja usub wist ilma meie tunnistusetagi, et selle jutu kangelane enam elus ei ole. Aga kui ta tänapäew weel elaks, meie armastassime teda wist niisama, kui terve Sakala maa omal ajal teda armastas. Waenlasi ei wõinud temal õiguse pärast ollagi; ja kui neid siisgi juhtus olema, siis wõiswad nad ainult niisugused olla, kes tema sõpruse wäärilised ep olnud.

Kõik wanade sõnumite hallikad on tikk tilgalt sepa Willu kiitust täis; kõik tunnistawad järeletegemise wäärilise ühisusega, et sepp Willu kõige priskem, ilusam, tugewam, auusam ja rõõmsam mees terwel Wiljandi maal olnud. Üks ainuke ajaloo kirjutaja — wõib olla mõni kõhna loomuga kainusjeltslane — teab weel juurde lijada, Willu olewat oma alalist rõõmust tuju kange jookidega alal hoidnud. Meie arwame seda tühjaks laimujutuks. Et Willu, kui tal jänu oli, kolme mehe eest jõi, see on sula tõsi; et aga Willu kolme mehe jõuga, kui tahtis, kuue mehe töö ära tegi, see on weel wähem wale. Temal ei olnud mingisugust põhjust, oma head tuju kange jookidega alal hoida. Sarnane mees, nagu meie Willu, ei wõigi muud kui heas tujus olla. Mõtlege ise: Mees sündimisest saati terve, kui kala wees, peale kuue jala pikk, keha nagu tamme tüwi,

käewarred päris karu käpad, reied kui sambad, juuksed — küpse ruffi wäli, nägu jumekas ja hästi kriipsus, filmad lahked ja sügawad kui jumine taewas. Kas jäherdune mees wõib nukra loonuga olla? Tohoo, siis peaks ju wahest selgest taewast wihma sadama!

Willu oli segamata werega Gesti mees ja Gestlaste põli oli neil päiwil wilets, nii wilets, et seda meie õnnelikus olewikus enam unesgi ei mõista näha. Ka Wiljandi talurahwa röömuhallikad olivad nii ära kuiwanud, et mehed ilma Willuta kergesti naermise ja naljahaitmise ära oleksiwad wõinud unustada. Nende igapäewane elu oli raske orjus wuhisewa witste ja laksuwa piitsahoopidega. Puhkamise ja meelejahutamise ajad olivad need, kus talupojad oma karedate isandate wõi rööwijate naabrite eest laantesse ja rabadesse pelgu jooksiwad, kus nälg, katk ja kiskjad elajad neile lahkesti paremat põlwe pakkusiwad. Kas see ime on, et niisugusel ajal inimeste naljasooned kuiwaks läksiwad ja naeruriistad harjutamata jäädes nõnda ära rooste-tasiwad, et pea enam liikudagi ei tahtnud? Meele-äraheitmine kattis kui paks ämbliku wõrk Gestlaste elu. Seda röömsam oli muidugi ämblikkude põli.

Rüüd ei olnud aga sepp Willu ei Saksa ega Daani sugu mõisnik, ei ordurüütel ega piiskop, ei munk ega ristisõitja — ühe sõnaga, Willu ei olnud ämblikkude killast, aga süisgi oli tema elu pealt näha röömus ja õnnelik. Waatame, kuida see wõis sündida.

Terwe Gestlaste maa seisus sel ajal mitmete walitsete all. Harju ja Wiru maa kuulas Daani kuningate sõna, wõi õigemalt ütelda, ei kuulunud kellegi sõna,

sest et sealsed mõisnikud tegivad, mis ise tahtsivad; Lääne maal walitjes Lihula piiskop, Tartu maal Tartu piiskop; Saare maa oli Saksa ordu ja sealsse piiskopi wahele ära jaotud; kõik muud endise waba Geshlaste maajaod olivad Saksa rüütliordu omad. Nimetatud isandad lasiwad eneste maid osalt ise harida, osalt andsivad nad maa ja selle peal elawad talupojad oma wasallide wõi alamate kätte, kes enamasti rüütli-, arwa Saksa kodaniku-seisusest olivad. Nendest ordu ja piiskoppide wasallidest on pärastine Gesti, Liivi ja Kuura maa mõisnikkude seisus wälja kaswanud.

Geshlasted ei olnud 14-ma aastasaja hakatusel Saksa ordu ja piiskoppide maades nime poolest mitte weel kõik täied pärisorjad. Pärisorjadeks pidiwad üksi need tehtud saama, kes pärast ristimisist weel ristiusust taganesiwad. Müüd olivad aga peaaegu kõik Geshlasted enam kui ühe korra pagana-usu sisse tagasi langenud, sest et ristiusku keegi neile arusaadawaks ega armsaks ei teinud. Nõnda olivad siis wist juba kõik Geshlasted, kui poole tosinat maha arwame, teo ja nime poolest oma usuõpetajate pärisorjadeks saanud. Kes kogemata weel nime poolest waba oli, jellel ep olnud mingisugust põhja, oma wabaduse pärast röömustada. Wööraste isandate filmas oli ta ikka põlatud ori ja oma rahwa meelest pealegi isamaa äraandja.

Sepa Willu esivanemad olivad ikka esimeste seas olnud, kes ennast ristimise weest puhtaks pesiwad, nii pea kui ristijad selga pöörasiwad. Selle pärast oli Willu pärisorjade seeme ja ise Wiljandi lossi pärisori. Siisgi oli ta orjust üksi lapsepõlmes tunda saanud. Tugewa

kaswu ja osawuse pärast oli teda häda ajal sõjameheks mõetud ja ordurüütlike seltsis oli ta Benelaste, Poolakate, Leedolaste ja piiskoppide vastu sõdinud. Ta oli tark ja wapper sõjamees, kellest karutükka räägiti. Oma peremehe, Wiljandi komtuuri*) Bodo Hernike, oli ta korra Leedolaste keskelt wälja raiunud, aga selle juures ise wangi sattunud. Wangist peasis ta ime-likul wiisil lahti ja põgenes Saksa maale. Siin õppis ta peenema sepakunsti selgeks ja käis keisri Ludwigi wäega Italias, kus Papiistlased ta walusaid põhjalase hoopisid kaua mäletasiwad. Rändamise himu kibutas teda mitmest maast läbi; kui tugew sõjamees ja osaw sõjariistade sepp oleks ta päriselt mõerale maale wõinud jääda ja toredasti elada. Aga igatsus isamaa järele ärkas ja läks aegamööda nii tungiwaks, et sepp Wiljandisse tagasi tuli ja ise ennast jälle orjusesse pakkus. Komtuur Hernike oli auus mees ja mõistis tänulik olla. Ta ehitas oma elupeastjale linna sisse sepapaja ja andis ta täiesti Willu hooleks; orjapäiwi ei nõudnud keegi ta käest. Aga Willu ei wõinud kõrgete kivistüüride wahel elada; ta hakkas kurwastama ja läks laisaks. Siis lasi komtuur talle ligi kaks penikoormat Wiljandist eemale, põlise metsa keskele, wana Pärnu maantee äärde uue sepapaja ehitada.

Siin tegi Willu nüüd juba wiiet aastat tööd; ta nimi oli kaugele üle Sakala maa piiride kuuljaks saanud. Liivi landmeister**) Eberhard von Monheim

*) Komtuurid oliwad suuremate ordu losside pealikud ja ümberkaudsete maakondade walitsejad.

**) Landmeister — maawalitseja. Reid oli Saksa ordu riigis kõigist

ise oli tema töötuba vaatamas käinud ja temast enesele mõõga teha lasknud, millega, nagu mitmed tahtsinud näinud olla, rauda laastudeks võis raiuda. Sepp tegi kõige peenemaid töösid ja päris nende eest ka rikaste käest head hinda. Tingimine ja nurisemine ei aidanud mitte põrmugi; oli sepp korra hinna nimetanud, siis oli ta vähema pakkumise vastu kurdin kui surnu pealuu. Wägivald, mis sel ajal meie maal kõiki asju õiendas, ei olnud siin ka mitte kohane, sest sepp ja tema kolm selli olivad kõwad mehemürakad ja mõistfinud üksi seda nalja, mida nalja pärast tehti; pealegi seisis sepp wägewa komtuuri ja landmeistri enese kaitsemise all. Biljandi lossi tarwis tegi ta muudu tööd ja kui mõnel talutaadil kabjarauda wõi tosin latinaelu waja oli, siis sai ta seda sepa käest jagedasti Jumala muudu ja weel hea lonksu õlut peale kauba.

Ribedal sõja ajal läks ka sepp oma komtuuriga sõtta ja tegi siis waenlaste pealaed oma alafiks; aga sest saati, kui ta oma käewarre jõudu wõõral maal raudriietega ehitatud sõjameeste kallal oli proowinud, ei teinud wõitlemine poolmetjaliste Leedolaste wasta talle enam suurt nalja.

„Dappa mõistab iga lurjus,“ ütles sepp selle asja kohta. „Kui kängem jõuetuma kallale lähed ja ta maha notib, siis ei ole see kellegi sõdimine ja mina seda ei falli.“

Nõnda oli sepp, ehk küll nime poolest pärisori ja

kaks: üks Preisi maa, teine Siivi ja Kuura maa jaoks. Nad olivad ordu riigi ülema walitseja, hochmeistri, järele kõige kõrgemad riigi ametnikud.

pealegi waljude isandate pärisori, siisgi nii waba mees, kui keegi muu Liivi maal. Ta ei tundnud wägiwalla kartust ega raskeid elumuresid. Suguwendade wilets põli ei teinud temal suuremat südame walu. Ta kergitas nende häda, kus wõis, elas aga ise nende isandatega heas sõpruses. Tema sõna maksis talupoegade ees palju, aga ta ei olnud oma mõju ialgi kurjasti pruukinud, ei ninameheks püüdnud saada ega suuri asju juhtima hakata. Isamaa kõrgemad saatused jättis ta Jumala ja walitsejate hooleks.

Hea õnn ja usin töö olivad Willu jõuaks meheks teinud. Wäljaspidist uhtust ei armastanud ta teha, waid kandis talupoja riidet, nagu seadus seda alla heidetud rahwaste käest nõudis. Aga tal oli ilus wäikene maja sepapaja ligidal ja maja sees oli tal palju ilusaid ja haruldasi asju, nende hulgas ka üks wõõra maa kott ja majapidaja, keda ta ise koguni Prantsuse maalt kaasa oli wõtnud. Peaaegu igal aastal käis sepp korra wõõral maal, osalt ordu, osalt oma enese tarwituste pärast. Sealt tõi ta siis muude kraamide seas itka ka mõne waaditäie head marjawiina kaasa. Saksa keel oli tal selge kui wesi ja nii wõis ta oma majas ka suuri wõõraid wastu wõtta ja tehtud töö peale ise liiku anda. Rändamise lust ei wähenenud tema sees, ehk küll reifimine sel ajal hea tüki rassem ning hädaohklikum, kui praegu, ja sepal sagedasti kõrget ja halwa sugu rööwlitega tegemist oli. Sai reifihimu täidetud, siis tõttas sepp palawa igatsusega jälle koju ja kiitis paganate ja Kristlaste jumalaid, kes talle nii armsa ja ilusa isamaa kinkinud.

Siis pörus jälle maapind ta wägemate hoopide all, lõõtsjad mühisefiwad, taotud raud purtsas tuld ja ümberkaudne mets kajas südamelikust naermisest, mida sepp oma naljakate reisilugudega kuuljatest wälja meelitas. Kes siis korra Willu peale pilgu heitis, see ei läinud temast sõnalausumata mööda; kes Willuga korra lõbusa sõna oli wahetanud, selle meel läks rõõmsaks, ja kes Willuga kord rõõmus oli olnud, see jäi tema sõbraks igawesest ajast igawesti. Talupojad kogusiwad troppide kaupa sepapaja ümber, oma suguwenna õnnelikku põlwe imestama ja tema imelikku si sõnumid wõõratest maadest ning rahwastest kuulama. Aga ka suured safsadgi jäiwad mööda sõites seisatama ja mõnigi peene pihaga rüütlipreili unustas tema pärast hädaohu, mis kallitele kuubedele lendawate sädemete poolt ähwardas. Ühe sõnumi järele olewat koguni komtuuri wennaütär, kui ta seppa esimest korda silmitsenud, järgmisel ööl niisugust unenägu näinud, et, kui ta seda oma pihtijale üles tunnistanud, see auuline isand wäga tõsiselt pead olla raputanud.

Kui lõpetuseks weel nimetame, et sepp Willu poisimees wõi koguni wana pois oli — kui kolmekümnekaheaastast meest nõnda wõib nimetada — siis on lugejal tema täieline pilt käes.

2.

Oli süda talwe aeg, kui Willu ühel päewal, pärast lõunat, töö sellide hoolets jättis, näo puhtaks pesi, oma kõige parema wammuse selga tõmbas, wäikese ankrudõige kallimat Prantsuse marjawiina kaenlasse ja tee

jalge alla wöttis. Tee läks pakkuft, põliseft metsaft läbi ja ei olnud muud kui kitsas, sügawa lume fisse tallatud rada. Tallajate jälgesid wõis kergesti üks teisest lahutada; neid oli kõigist kõiki kolme sugu: Ühed olivad määratu suured ja sügawad; neid wõis terwel Sakala maal üks ainuke mees teinud olla ja see mees oli sepp Willu ise. Temast öeldi, et kui tema korra üle wälja kõnnib, siis on maantee walmis. Teised jäljed olivad niisugused, et neist aru ei saanud, kas nad naeste- wõi meesterahwa omad olivad. Kolmandamad jäljed aga wõiswad ainult naesterahwa ja pealegi wäga õrna ja tillukeste jalgadega naesterahwa tehtud olla. Sepp otsis hoolega neid jälgesid ja hoidis ennast nende pegle astumast. Olivad jäljed tüki aega nagu kadunud ja tuliwad korraga jälle nähtawale, siis naeratas sepp üle terve näo. Ümberringi kohises kõrge kuuse-mets, nagu ta wanal ajal suuremat jagu Gesti maast kattis. Inimeste teeradast käiswad siin ja seal metselajate jäljed läbi, milledest arwata wõis, et mets mitte hädaohuta jalutamise paif ei olnud.

Sepp kõndis nii tuliselt, et õht kõrwadest mööda wuhises, aga siisgi läks terve tund aega mööda, enne kui ta seatud sihile jõudis. See oli üksik talu, mis hulga kõrwaliste hoonetega kõrge ja tugewa palkaia keskcl metsa kõrwal seisis. See oli Risti talu ja temal oli isemoodi ajalugu.

Ennemuiste oli siin lähedal wana Gestlaste kants olnud. Kants sai Sakslastest fisse wõetud ja tema kaitsejad selleaegse ristiusu wäljalaotajate wiisi järele kõik ilusti ära tapetud. Üks ainuke mõistis nii hale-

dasti armu paluda, et teda elusse jäeti ja ristiti. Mees ei saanud küll uuest usust sugugi aru, aga ta jäi kindlasti usutoojate üleloomulise wäe ja wõimu sisse uskuma. Kantsi sisse pandi jalk Saksa mehi ja ristitud Gestlane jäi sulasena nende hulka elama. Hiljemini wõitsiwad paganad kantsi jälle tagasi ja häwitasiwad omalt poolt kõik Sakslased puhtasti ära. Üksi ristitud Gestlane leidis armu, üteldes, et ta ainult wägivaldaga sundmusel ristiwett vastu wõtnud. Mees arwas öieti, et Gestlaste asjad nurja minemas oliwad ja jäi salamahti wõõrastele truuks. Tema toimetamise läbi saiwad Sakslased kantsi kerge waewaga jälle kätte ja häwitasiwad ta seekord hoopis ära. Tänu pärast jätsiwad nad ümberkaudse maa äraandja omaks. Tema ja ta järeltulijad jäiwad wabadeks ordu alamateks, kellele nad üksi kümnest maksiwad ja sõja ajal nende wäe hulgas teenisiwad. Nad mõistsiwad oma haruldast seisupaika suure wiisadusega finni hoida. Küll katsuti hiljemalt mitu korda nende käest maid ja priiust ära rööwida, aga nad mõistsiwad ikka kiusajate kätte alt wälja libiseda.

Umber kakskümmend aastat enne meie jutu algamist oli Wiljandi komtuur Hernike selleaegse Risti talu peremehega, olgu kogemata wõi meelega, riidu läinud ja ähwardas Risti talu ära wõtta ning terve suure perekonna orjadeks teha. Digust ei olnud tal selleks küll mitte, aga kes sel ajal õigusest hoolis? Komtuur lasi ühe hulguse läbi, keda Risti talust wälja oli aetud, tunnistada, et sealsed inimesed ebajumalatele olemat ohwerdanud, lossi papp wandus neid kui usu-

salgajaid ära ja — kohus oli mõistetud. Risti talu omanikud olivad nüüd seaduse järele komtuuri pärisorjad ja see võis nendega teha, mis tahtis. Nüüd oli häda juur. Kawalus ükfi võis weel wägiwalda wõita.

Sel ajal elas Risti talus noor ja imeilus neiu, nimega Krööd, peremehe kauge sugulane. Teda seletas peremees, kes lapseta leff oli, Risti talu pärijaks ja saatis ta suurte kingitustega wihase komtuuri juurde, oma päranduse pärast armu paluma. Ordu seaduste järele ei tohtinud komtuur küll kedagi naesterahwast enese ligi sallida ega oma enese emale ega õelegi suud anda; aga keegi ei wõinud teda keelata, ilusa näoga waeselapse palweid kuulata ja ennast neiu pisarate läbi liigutada lasta. Komtuuri liigutus oli nii juur, et ta neiu enam tagasi ei lasknudgi minna ja Risti talu rahwale nende tegemata patud andeks andis.

Slus Krööd elas pool aastat lossis, tuli siis ühel päewal jälle Risti talusse tagasi ja sai komtuuri armuliku soowi järele peremehe naeseks. Zuba kolm kuud pärast pulmi tõi ta kaksikud ilmale, ühe poja ja ühe tütre. Et see nii kähku sündis, on ime, aga weel imelikum on see, et peremees ega perenaene selle ime pärast mitte sõnagi ei raisanud. Mõlemad näiswad täiesti rahul olewat. Aga kui lapsed kaswasiwad, ilma et uut sugu juurde oleks tulnud, hakkas Risti peremees nuftraks minema. Lapsed olivad priksed ja kenad kui kannid, aga siiski ei wõinud isa ilma meeleärrituseta nende peale waadata. Ta näis neid enam kartwat kui armastawat; ialgi ei julenud ta neid sülle wõtta ega paitada. Peremehe meel läks weel nuftra-

maks, kui ta igapäew selgemini nägi, et Krööt lapsi väga palawasti, teda ennast aga väga leigelt armastas. Krööt oli oma lossis olemise ajal Sakslaste peenema eluviisiga harjunud ja nende waimu enese fisse imenud; Gestlasi põlgas ta kui tooreid talupoegi, kes tema imelikust, weel wanasgi põlwes nähtawast iludusest suurt lugu ei mõistnud pidada. Waene pere mees hakkas põdema, heitis sängi, tõrjus lapsi hirmu wärinaga enesest eemale, jampsis väga kentsakalt ei tea misjugustest Saksa lastest, wandus ennast ja naist maa põhja ja õhkas oma segatud waimu wiimaks higistades ja ahastades wälja. Krööt jäi leseks ja kaswatas lapsed, keda ta hullupööra armastas, Jumala ja Saksa rahwa kartuses üles.

Rakstikud oliwad nüüd üheksateistkümmne aastased. Wend Priidu oli kena, sirge noormees päris Saksa näomoega ja kähara, priuni juustega, loomuse poolest väga kergemeeleline, suur wõrukael, lai ja hea südamega. Tema kõige armsam ajawiide oli mööda metsi ja külafid ümber luusida, metselajatega sõdida ja külaneiu dega naljatada. Sde Mai — ema üksi hüüdis teda ikka täie nimega Mariaks — oli ema nägu, niisama ilus, aga weel peenemate näojoonte ja liikmetega. Maie filmad oliwad lahked, nägu tõsine ja mõistlik, käte nahk siie kui siid, sest et ema neid mõne Saksa sugu wäimehe tarwis püüdis hoida; pikem ja peenem riie, kui muidu talutüdrukutel, kattis Maie jalgu, aga meie tunneme neid juba nende jälgedest.

Nii oli koht ja nõnda oliwad inimesed, kelle juurde sepp kange tuhinaga tõttas.

3.

Willu ei tõstnud pead, enne kui ta järsku kõrge ja raske õuemärama ette seisma jäi. Ta tõmbas sügavasti hinge ja ootas mõne filmapilgu, enne kui käe märama külge pani. Leides, et seestpoolt paks, palgi-farnane riiv märama ette oli tõmmatud, hüüdis ta oma meelest kaunis õrnasti, hirmuga lähemate puude otstest pelgumate warestee meelest aga hästi karedasti:

„Ae, ristirahwas, tehke wäraw lahti!“

„Ee pealt ei olnud healt ega liikumist kuulda.“

Sepp kordas hüüdmist nii südikalt, et waresed hoopis teise metsa lendasiwad.

„Tohoo, mis sa mõirgad?“ ütles korraga noor ja wärste meheheal otse jepa pealae kohal. Willu tõstis filmad sügawa imestusega taewa poole ja nägi noort meest, kes kassiti wärama kõige kõrgema posti otsas istus ja temale naerdes oma walgeid hambaid näitas.

„Priidu!“ hüüdis sepp. „Waata poissi, kuhu ta sõge ei ronin!“

„Sinu sõna ei ole selge, sest ma ei tea, kes see poiss siin peaks olema,“ ütles Priidu, kes seda ei sallinud, et temale ta habeme puuduist otsekohe ehk kõweriti meelde tuletati. „Et mul selge ja küps mehe mõistus on, näed sa sest, et ma mitte raskest wärawat lahti ei hakka kangutama, waid kergema waewaga üle ronin.“

„Päris poisi tembud,“ naeris sepp sõbralikult. „Kuhu sa siis nüüd selle puhuga tahtsid rännata?“

„Wõi minagi seda tean?“ oli Priidu kergemeeleline

wastus. „Kuule, ütle mulle õige, mis leidust ja nii sügawa tähelepanemisega oma jalge eest otsisid, et sa mind siin üleval ammugi ei näinud?“

Sepp ei wastanud selle küsimise peale midagi, waid tegi poisile kurja näo.

„Mis sul seal ankru sees on?“ küsis Priidu.

„Dee wäraw lahti, külap siis näed. Kas ema on täna paremas tujus?“

„Kui sul ankrus head asja on, ehk siis ema tuju ka paraneb; praegu on ta sinu peale väga kuri,“ ütles Priidu mureliku näoga ja kadus siis kui tuul posti otsast.

Wäraw ähkis ja kriiksus Priidu kannatamata käte all. Sisse astudes oleks sepp peaaegu komistanud. Asi, mis tema jalga oli takistanud, seisis mitu sammu eemal, maja ukse wahel; takistuse nimi oli Mai ja Maie nagu õhkus sel filmapilgul nii palju lahkest ja soojust wälja, et Willu meelest talwise külma tundmus kadus ja tema südamesse suwise pühapäewa rahu asus. Kumb enne kummagile käe wastu sirutas, kumb enne ilma mingisuguse nähtawa põhjuseta magusasti naerma ja siis jälle sügawa tõsidusega kõige tühjemat juttu westma hakkas — see jääb seletamata küsimuseks. Nad seiswad käsi käes, waatasiwad teine teisele otsekohe filmade fisse ja oliwad väga heas tujus. Sel ajal weerles kalli wiina ankur mööda libedat õuet ja oleks wist hoopis unustusesse jäänud, kui mitte Priidu teda halastades oma hoole alla ep oleks wõtnud ja kohe prunti wälja fiskuma hakanud.

„Maria! Aga Maria!“ hüüdis wihane hääl ukse wahelt.

Seal seisis teine Mai, aga wananenud näo, fort-
futatud kulmude ja tigeada pilguga.

„Taewake, kas minu Mai peaks ka wana poole
niisuguse näo saama?“ sähwis mõte sepa peaajust läbi.
Üks pill Maie filmi tegi talle selle mõtte lolluse kohe
selgeks ja sundis teda Maie kätt salamahiti suruma.

„Maria, ega sa kurt ei ole?“ käratses Risti Krööt
paisuwa wihaga. „Kohke lasse sepa käsi lahti ja tule
tuppa! (Mai täitis esimest käsku, aga mitte hirmuga,
waid waguja naeratamisega). Sa fina, Willu, kuda
julged sa enese häbemata nägu weel minu ees näidata?
Alles tunaeila wihastajid ja mu surmani ära. Beenike
Saija rättsepp Hadubrand Flittergold tuleb meid waatama,
kingib Mariale kalli kaelarätiku, auustab meid kõiki
oma lahke kõnega, otsekui oleksime meie tema wääri-
lised! Minu süda sulab nähes, kui palawasti ta Mariat
armastab, kui õnnelikuks ta teda teha püüab. Seal
tuled fina nagu kuri waim oma rumala ninaga waele,
hakkad auusat meest narrima ja pilkama ja peletad
wiimaks isanda, kelle küünemusta wääriline ja ei ole,
majast wälja.“

„Kes teda käskis minna?“ küsis sepp õlasid kergitades.

„Kas tema pidi ennaft sinusugusest pilgata laskma?“

„Ega temagi suu finni seotud olnud?“

„Pidi sinuga wist nägelema hakkama? Ta ütles
õiglase uhkusega, et orjale muud wastust tarwis ei ole,
kui piitsa.“

„Seda ta ütles wist üsna tasakesti?“ naeris sepp.

„Rahju, et ta minu käest piitsa ei tulnud küsima,“
liskas Priidu laisalt juurde.

„Wait!“ kärengatas ema lõkendaval filmil. „See püsti pagan on sind waest tallekest juba nii ära rikkunud, et sa enam kuhugi ei kõlba. Sina tahad noor peremees olla ja aidad oma maja teotajat hirwitada? Tule Jumal appi! . . . Aga jeda ma ütlen, et mina jeda enam sallida ei taha. Si taha, ega taha! Kas kuuled, Willu? Edespidi jää parem meile wõõraks tulemata! Sa saadad meid otsekohe hukatusesse. Meie kõige auusamad sõbrad peletad sa ära, Priidust teed sa joodiku ning hulguse ja Mariale pistad sa rumalad mõtted pähe . . .“

„Pai ema, ole wait!“ palus Mai punastades.

Aga Krõõt oli tõrelemise tuju sees, kus waigistamine otse niisama mõjub, kui kasetoht tules. Ta hakkas seppa weel waljemini hurjutama ja wälja tõrjuma. Waene Willu seisis pea norgus ja kahewahel. Naesterahwa kisa teeb just kõige wahwamaid mehi kõige kergemini araks. Kergesti oleks wõinud nii juhtuda, et meie hiiglane wiimaks plehku oleks pannud, kui mitte Priidu õigel ajal peastjana ep oleks ilmunud. Priidu oli wiina=ankruga tuppä lipanud, seal kannu magusa marjamiinaga täitnud ja astus sellega nüüd ema ette:

„Joo, ema, aga nuusuta enne! . . . Me, kas on hea?“

Krõõt oli komtuuri wõõrsis wõõra maa wiinasid tundma ja neist lugu pidama õppinud. Magus lõhn, mis ta ninasse puutus, jahutas tema wiha filmanähtawalt.

„Kust sa jeda said?“ küsis ta peaaegu lahke näoga.

„Joo enne, külap siis aru saad,“ wastas Priidu.

Krõõt wõttis lonksu, muigutas mokki, wõttis teise lonksu, naeratas, wõttis kolmandama ja kiitis wiina heaks.

„Niisugust wiina jääb Liivi landmeister alles himus-
tama,“ seletas Priidu tõsiselt ja jõi kannu tühjaks.

„Niisugust wiina on termel Liivi maal ainult ühel
mehel ja see on Liivi maa kõige parem mees. Seal
ta seisab, alandlikum kui sulane, ja ootab paremat
tänu, kui ta seni meie käest on saanud.“

„Nii head wiina ei ole sepal ilmasgi olnud,“ ütles
Krõõt moka otsast, aga siisgi juba ilma tigiduseta.

„Nii head mitte, aga santi ei ole tal ka ialgi
olnud,“ tõendas Priidu südame põhjast.

„Katsu nüüd asja!“ pilkas Krõõt, kelle tuju ikka
pahaks läks, kui ta nägi, et lapsed sepa eest seisivad.

„Kes ta wiinasid on palunud? Muud kui sind õpetab
joodikuks. Tema suur wiinatundja! Kas si jaba alla!
W'a sepp 'pole ialgi wee ega wiina wahet tundnud,
ega ole ka ta wiinad tea mis.“

See oli kannatliku Willulegi liig.

„Minu wiinad ei ole tea mis?“ hüüdis ta häki-
lise wihaga. „Mina ei tunne wee ja wiina wahet?
Kas sa tead, Kristi Krõõt, et sinu suu selle wäärt ei
ole, mis sa praegu oled rüübanud! Päh, tema ütleb
„tea mis“! Oh sa wiimane tont! Mina ei tunne
wiina! Pagan wõtku, kui see wiin mitte kõige parem
ei ole, mida Jumal on kaswada lastnud, siis ei pea
ka keegi temast tilka enam saama! Priidu, too ankur
wälja! Ma wiskan tühja wee maha, külap siis mäletate,
mis magu ta oli. Too ankur siia, Priidu!“

Ngawesti jääb tõeks, et naesterahwa mõtteid keegi
sureslik ette ei tea arwata. Armu ja karistust annawad
nad silmanähtawalt mõne kõrgema wäe sunnil ja wanad

Germanlased pidasivad neid selle pärast õigusega peaaegu jumaliku auu sees. Kes oleks, näituse pärast, ette võinud kuulutada, et Krööt mõru nagu sepa turtsumise ja ähwardamise juures järk järgult mahedamaks pidi minema? Nähes, et sepp tõesti vihane oli ja et Priidu tema käsu täitmiseks tuppa tahtis minna, lasis Krööt Priidu sabast finni, walgutas kelmlikult naeratawaid filmi sepa poole ja ütles lahkesti noomival healel:

„Sinul on kohe ikka tuli takus, Willu. Kas meesterahwas tohib n'a kärjitu olla? Ma naljatasin . . . Kuule, kas sul seda wiina weel palju on? Du küll? Mai, mine pane mett ja leiba lauale! Ehk soendab sepp selga ja wõtab pisut hingepidet.“

Krööt kadus ukse tahta ära ja Priidu ning Mai talutasivad sepa pool wägise elutuppa. Perenaene ja wiina-ankur olivad nagu tina tuhka kadunud. Noortele inimestele ei teinud see suuremat walu. Pea täitis nende rõõmus wadin ja naer terwet tuba. Rõigest oli näha, et need kolm inimeselooma isekeskis wäga suured sõbrad olivad.

Küll oli Riisti Krööt katsumud ümberkaudsetest mõisadest ja Wiljandi linnast alamt Saksa sugu rahwast oma majasse meelitada ja oma lapsi nende noorema sooga sõbraks teha. „Santwärgid“ tulivad ka wahel jõuka perenaese toitu maitsema ja seda ehk teist kinki kaasa wõtma, waatasivad aga süisgi üle öla „wabade talupoegade“ peale ega kutsunud neid ialgi oma juurde wõõraks. Priidu ja Mai olivad sest ammuigi aru saanud ja ei läinud omalt poolt kedagi taga ajama.

Maiel oli noorte meeste seas palju kummardajaid, aga Saksa noorsandad liputasivad üksi tema ilusa näo ees jaba ja Gesti talupoisid roomasivad tema wabaduse ja rikkuse ees kui ussikesed. Sepp Willu üksi armastas teda kui oma sugust inimest ja kena, tarka tüdrukut. Kas Maieke seda nägi wõi mitte, on teadmata; teada on nii palju, et Mai igakord, kui sepp Kisti talusse wõõrats tuli, oma ema meelest üleliiga elawaks ja wahel koguni ülekäte läks . . . Priidu filmas oli sepp kõige mõnusam mees temast tuntud maailmas; ta aeles päewade kaupa sepapajas pingi peal ja filmitjes imestuse ja auupakkumisega, kuida töö sepa käte all jõudis; siis tuli arwa ka Priidule himu, tööd käsile wõtta, mida ta muidu kui surmarohtu wihkas ning põlgas. Sepal jälle oli, nagu öeldud, pool maailma sõpru täis, aga kellegi juurde ei tormanud ta nii määratumate sammudega, kui Kisti talusse.

Kus inimesed õnnelikud on, seal ei armasta nad suurtest asjadest ega sügawast tarkusest kõneleda. Ka meie sõprade jutt oli sel puhul nii tühine, nende rõõm tõlise waataja filmas nii lapselik, et sest laiemalt rääkida ei maksa. Tühi jutt ja naer kestiswad nii kaua, kuni perenaene jälle nende keskel ilmus. Krööta filmad hiilgasivad ilma nähtawa wainnustuse põhjuseta ja ta keel käis pisut kangesti; tuju näis ehtotsal karmis hea olewat, läks aga kohe tufaseks, kui ta nägi, et sepp ja Mai nii teine teise ligidal istusivad, et mitte kõige peenemgi Saksa rättssepp nende wahele ei oleks mahtunud.

„L—lõpetage ju oma hirnuniist!“ käratses perenaene. „Näbi sulle, Maria! Kohe mine waata, mis kuduja teeb!“

Mai tõusis sõnakuulelikult üles ja läks teise tuppa. „Miks t'e ikka w'a maakeelt jahwatate?“ taples pere-naene edasi. „Oleks sest Willust vähemast niigi palju kasu, et mu lastele Saksa keelt õpetaks! T'e saate ju kõik t'ast aru, miks t'e siis ilmasgi ei räägi?“

„Ega meie Sakslased ole,“ urises Priidu.

„Sakslased ole!“ osatas Krööt. „Waata nokameest! Sina palju tead, mis sa oled! Kui sa Saksa keelt räägiksid, siis näeksidwad kõik kohe, et sa pärisori ei ole.“

„Saksa maal on kõik pärisorjad — Sakslased,“ ütles sepp. Rahju küll, et ta seda ütles, sest nüüd oli Kröötal põhjus käes, otsekohese tema kallale kippuda:

„Katsu mul suurt Saksa maa tundjat! Tahad wist uhkustada, et sa mööda Jumala maailma hulkumas oled käinud? Mis sa siis nüüd õige enesest arwad? Ah? Kumal ori sa oled ja seks sa jääb. Armust on sind natuke wallali lastud — nüüd tema suur ninamees! Waat' sulle! Oma filmigi ei tohiks sa meie kui wabade inimeste poole üles tõsta!“

„Kuule ema, ilma sinuta oli meil siin üsna mõnus istuda,“ ütles Priidu haigutades.

„Wait!“ kärgatas ema. „Sina seisad alati tema eest, aga selle peale sa ei mõtle, et ta sinu kuri waim on. Ilma temata oleksid sina ammugi kõikide wiisakate noorсандate sõber ja Maria peene hantwärgi pruut. Mis ta siin waritseb? Mis sa meist tahad, sepp? Oled sa tõesti nii juhm, et sa Mariat omale loodad saada?“

„Olen ikka nii juhm,“ ütles sepp rahulijelt.

„No siis jää ka juhmiks!“ kilkas Krööt. „Sina

narukael julged Saksa rättssepat pilgata? Kas ja tead ka, mis see tähendab: Saksa rättssepp? Demal 'pole muud waja, kui sinu peale kaewata, ja sind pandakse tulist rauda kandma ja poodakse wõllasse. Oma põlwede peal pead ja tema käest andeks paluma, et ja teda oled pahandanud."

"Oleks ta seda selge sõnaga nõudnud, eks ma siis wiist ifka nõnda oleks teinud," naeratas sepp.

"Aga ta pani plagama," lisas Priidu juurde.

Krööt oli nii wihane, et ta mõnel ajal oma osawat keeltgi ei saanud liigutada. Et aga wihane naesterahwas ifka midagi peab tegema, siis kahmas ta nurgast luua kätte, astus sellega otskohe sepa ette, püüdis teda ühe pilguga elusalt ära põletada ja karjus, kui keelepaelad jälle lahti peasiwad, inetuma healega:

"Kasi siit wälja ja ära näita oma nägu enam siia!"

"Ära tule meest narrima," ütles sepp pahaselt ja lükkas luua warre, mis kardetawal wiisil tema nina all wibas, nii järsku kõrwale, et warsis ja wihane naene õhu sisse ilusa rõnga kriipsutasiwad. Selle peale pani sepp kaapühara pähe ja läks sõnalausumata wälja. Priidu tahtis ta järele lipata, aga ema ei lastnud teda uksest wälja. Warssi kuuldi õuest wärawa raskumist ja tagant toast tastaft nuutsumist. . .

Hakkas juba pimedaks minema. Sepp Willu sammus tuntud teerada mööda kojupoole. Ta jalad ei tuletanud enam tiimu meelde, waid liikusiwad raskelt ja laisalt. Küll wahtis ta jällegi enese ette maha, aga seekord ei otsinud ta tillukesi jälgesid, ega naeratanud, kui üks neist kogemata filma puutus.

Kümme minutit võis ta sedawiisi kõndinud olla, kui ta enese selja tagant rutuliste ja ferge te sammude krabinat kuulis. Ümber vaadates nägi ta Maie tulewat.

„Willu!“ hüüdis tüdruk nõrga healega ja wiivitas sammu.

Sepp ei liikunud paigast.

Mai tuli ligemale, pikkamisi, kartlikult. Kui ta sepa ees seisis, nägi see poolpimedusesgi, et tüdrukul punaseks nutetud silmad olivad.

„Mis su arus on, Mai, et sa nii hilja weel pime-dasse metsa jooksed?“ taples Willu karedasti.

„Tahtsin näha, kas sa wihane oled,“ wastas Mai aralt naeratades ja naesterahwaste wiisi järele mehe filmadest õiget otsust otsides.

„Dlen jah wihane,“ turtsus Willu. „Ega ma foer ei ole, et mind malakaga uksest wälja aetakse.“

„Ära pahanda, Willu,“ palus Mai. „Ega ema nii kuri ei ole, kui ta näitab. Waata, kui sa teine kord jälle tuled, siis on ta seda lahkem.“

„Enam ma ei tule.“

„Ei tule?“

„Mitte jalaga.“

„Siis sa oled ikka tõesti wihane?“

„Dlen jah.“

„Kas minu peale ka?“

„Ei, sinu peale ei ole, aga... ma ei tea, kuida ma pean ütleva... sa ei ole mulle praegu mitte nõnda armas, kui muidu. Waata, sa oled täiesti oma ema nägu ja see paneb mind mõtlema. Kui ma täna tema kurja nägu nägin ja ta alatumat mõnamist kuulasin,

tuli mulle see kentsakas mõte, nagu oleksid sina ise see olnud, nagu võiksid sina ka niisuguseks saada. Tont teid naiti teab! Ma ehmatasin isegi ära, nii et süda walutama hakkas. Praegugi walutab ja pea on kurwi mõtteid täis. Mina ei teadnud siamaale mingisugust wahet ei Sakslaste ega Gestlaste wahela teha, aga teile laulab ema iga päew ette, et Sakslased üksi inimesed ja meie sugune paljas loom olewat; ehk mõjub see pikkamisi ka sinu ja Priidu peale ja teie hakkate mind ka alatumaks pidama."

"Sa ei armasta mind enam?" küsis Mai sureja healega.

"Ei ma tea isegi ütelda," kostis sepp mõttes.

"Noh, Jumalaga siis."

"Jumal kaasa."

Kumbgi ei tahtnud enne paigast liikuda.

Mõned filmapildud wälitas jügan waiatus. Mõlemad seisiwad nagu tarretanud ja wahtisiwad Jumal teab kuhu pimedasse metsa. Waiatus läks kolemaks, piinlikuks. . . .

"Head ööd, Willu!"

"Head ööd, Maieke!"

Lumi krabises wäheke, nagu oleks keegi jalgu wahanud. Sepa kehast käis wärin läbi. Lähemal filmapildul surus ta sooja, tuksumat keha oma rinna wasta ja kaks pehmet käewart punusiwad endid kui sitke ja file madu tema kaela ümber. . . .

Taewast kustus wiimane ehakuma ja paks pimedus kattis metsa, kui sepp Willu ja tema Maieke käsi käes Risti talu poole tagasi rändasiwad. Metsa sõrwal oli lahkumine.

„Et sa mind mu ema näo pärast mitte vihkama ei hakkaks, siis on parem, kui sa nii pea mitte meile ei tule,“ ütles Mai, kinnitades forda Sumalaga jättes.

„Aga kuida ma sind näha saan?“ päris sepp murelikult.

„Eks mina siis pea ikka sinu juurde tulema,“ vastas Mai õnnelikult naeratades.

Ühels filmapilguks sulasiwad mõlemad kujud nii täiesti kokku, et neid pimedas ühels kehaks võis arvata. Siis lagunes must kogu jälle kahte jätku, milledest suurem metsa wahela kadus, kuna wähem weel tema sammude kaugele ära kaduwat kõminat kuulama jäi.

4.

Priidu luusis harjunud wiisil mööda mõisafid ja külasid ümber. Ühel päewal juhtus ta suures Jõemäe külas olema, kus peremehed parajasti tähtsat koosolekut pidasiwad.

Baesed „mulgid“ oliwad sel aastal lammaste sarnatsed, kelle seljast mitu nahka korruga tahetakse nülvida. Esimene nahk jäi taewa omaks, kes põllud rahe ja alalise wihma läbi ära rikkus; teise naha wõtasiwad mõisaomanikud, kolmandama Nooma kirik, neljandama rööwijad Leedolased. Wiimaks tuli Wiljandi komtuur ja nõudis wiiendamata nahka, põlluwilja kinnest, mida talupojad Tooma päewaks lossi pidiwad wedama. Arusaamata wiisil leidsiwad mõned külad siisgi weel wiiendama naha ja wiisiwad ta Wiljandisse. Nende hulgas, kellel midagi wiia ep olnud, oli Jõemäe küla. Ehk oleks siisgi mõni talumees aida põhjast weel

peotäie leidnud ja sellegi elu ning terwise hoidmiseks ohwerdanud, aga seal juhtus parajasti Priidu külasse ilmuma, kes meestele wägewa kõne pidas ja neile selgeks tegi, et wiit nahka kellegi lamba seljast ei wõeta. Mehed olivad selle peale weo wedamata jätnud ja saadikud komtuuri juurde wabandamist paluma saatnud. Saadikud ei tulnud mitmel päewal tagasi; talupojad olivad nende ja eneste pärast suures mures ja pidasiwad nõuu, mis peale hakata. Priidul ei olnud fiin küll tegemist sugugi, aga ta kõneles siisgi südikalt kaasa.

„Mehed!“ hõikas Priidu täie kõriga, „olete teie jäneped? Mikspärast on teie südamed argtust täis? Minge kutsuge komtuur ise siia, küll ta siis näeb, et teie oma puudusest tõtt olete rääkinud. Nuhelda tema teid ei wõi, selle tarwis elab weel õigus maailmas. Ülekohut ei tohi aga keegi inimene enesele teha lasta; kes ülekohut kannatab, teeb suuremat kahju kui see, kes ülekohut teeb. Mikspärast on Jumal igatihele käed loonud ja malakad lasknud kaswada? Tuldakse teie kallale, punnige wastu! Teid on ühes külas enam mehi, kui Biljandi lossis wäge...“

„Aga mis meist pärast saab?“ ütles üks wana mees wähele.

„Saagu, mis saab, aga teie olete siisgi näidanud, et t'e mehed olete. Wõõrad peawad aru saama, et nad meie rahwaga meie omal maal mängida ei tohi.“

Umbes selle sisuga kõneles Priidu weel mitu kōnet ja näha oli, et need kōned nooremate peale mõjuma hakkasiwad. Nad raputasiwad rusikaid ja tõstsiwad suurt kōra.

„Peksta meie endid ei lasse!“ müristati mitmest küljest. Vanemad katjusiwad nooremaid waigistada, aga see tegi asja weel hullemaks. Mõra läks nii suu-
reks, et üks enam teise sõnast aru ei saanud.

Korraga astus kõrge kaswuga munk, kelle lähene-
mist keegi tähele ei pannud, kätatsejate keskele ja hüüdis
tugewa, sügawa healega selges Gesti keeles:

„Rahu kõigile!“

Kohkumise ja imestusega pöörasiwad kõikide näod
endid pika munga poole, keda keegi ei tundnud, kelle
wägew kaju ja uhke, tõsine nägu aga kõiki auupakku-
misele sundisiwad. Mitmed tundsiwad ebausklikku hirmu
ja löiwad salamahiti risti ette. Priidu, kellel kartus
ja hirm tundmata asjad oliwad, astus munga ette ja
wahkis teda pealaeft kuni jalatallani, nagu mõnda
kentsakast wõõra maa lindu.

„Armsad inimesed, hoidke endid õnnetuse eest!“
rääkis munk, kui kõik wait olles ootama oliwad jää-
nud. „Mõtelge, mis teie teha tahate! Teie tahate
üksipäini terve Saksa ordu wastu hakata. Sellega
näitate küll, et teie wahwad mehed olete, aga mõtle-
mata wahwus ei wõi muud kui kahju tuua. Sõja-
meeste wastu ei wõi teie palja kätega hakata, meele-
tuma katse eest aga saab teid kõiki tükkideks raiutama.
Dige küll, et mees surma ei tohi karta, aga mõtelge,
mis siis teie maestest naestest ja lastest peab saama?“

„Mis munk naestest ja lastest teab?“ pillas Priidu.

Munk waatas lahke näoga tema peale ja ütles
tafemalt:

„Tõsi on, et mõned koerad poisikesed neist enam

rääkida mõistavad, aga palja rääkimisega ei ole nad veel toidetud ja katetud . . . Urge mõtelge, mehed, et mina teid arale vägivalla kannatamisele avada tahan. Si koguni. Ma tuletan teile ainult meelde, et teie mitte üksi iseendetele ja oma peredele, vaid tervele Eesti rahvale kahju teete, kui rüütlid ilma asjata ärritate. Teie põli on praegu küll raske, aga võõrad isandad võtavad kõige vähemast tõrkumisest põhja, oma iket veel raskemaks teha ja Gestlaste vastapanemise jõudu täiesti ära lüüa. Paremini on, kui segamata rahu läbi terve rahva jõud kosub ja siis igalpool ühe korruga tegemisele ärkab. Waat', siis on aeg wahwa olla, siis maksab wara ja eluga mängida, sest mängu hind on wabadus ja õnnelik põli; siis on ka lootust, et mäng võidurikkalt lõpeb, nagu hiljuti üks Saksa sugu rahwale, mis kõrgete mägede sees elab, on näidanud*)." *Siin jätkub järgmine kõne.*

Munga filmid hiilgasivad kentsakalt, kui ta neid sõnu kõneles. Mehed waatasivad imestades waimuliku mehe peale, kellest aru ei võinud saada, kas ta walgistaja või ässitaja oli. Keegi ei kostnud sõna. Walitsewas waikus oli selgesti kahjade plaginat kuulda, mis ligemale näis tulewat. Warsi tuli ka metja tuka tagant suur ratsaliste jalk nähtawale. Gesotjas sõitsivad ordurüütlid, walged kuued seljas ja mustad ristid rinna peal; nende kannul raudriietega ehitatud sõjamehed ja sulased; odad ja paljad mõõgad wälkusiwad heledal päikesel walgel.

*) Munk räägib siin Helweetsia rahwast, kes ennast 30 aastat enne meie jutu algamist Austraalaste raske ilke alt wabastasiwad ja oma priiust tugewa käega kaitsewad.

Talupojad waatasiwad kahwatades üks teise otša. Munga näo üle käis tõmmukas wari. Keegi ei jule- nud healt teha, aga mitmed piilusiwad kaitsewa metsa poole; neil näis hinu olewat jooksu panna. Et aga keegi esimene ei tahtnud olla, siis jäiwad kõik paigale ja kogusiwad endid tihedasse hunnikusse. Wäesalk tuli kiirel sõidul ligemale ja piiras talupojad igast küljest sisse.

Wiljandi komtuur, halli habeme ja auusa moega wanamees, ütles walju häälega, aga wiletšas Gesti keeles, mida meie kordama ei hakka:

„Teie koerad julgete minu käskude ja ordu seaduste wastu hakata? Küll ma teile näitan! Teie ei taha enam kümnest anda? Dodake, küll ma teid õpetan! Kes on teid tõrkumisele äsfitanud? Kes on teie ninamehed? Kohe tooge nad wälja!“

Talupojad seisiwad tummalt ja pead norgus. Kui küsimise peale wastust ei tulnud, käskis komtuur ühe ehmatanud näoga wanataadi teiste hulgast wälja kiskuda ja piinata, kuni ta eeswedajaid nimetaks. Aga waewalt sai wanataat esimest korda karjatada, kui juba Priidu komtuuri ette astus ja julgesti hüüdis:

„Mina üksi olen süüalune!“

Komtuur ei tundnud Priidut näo poolest, aga kena, sirge noormees näis ta meele järele olewat.

„Nii noor ja juba nii pahur?“ ütles ta kaunis lahkesti. „Kas sa tead ka, et sa kui rahwa äsfitaja surema pead?“

„Kui muidu läbi ei saa, eks siis wõi surra ka,“ wastas Priidu oma laisal wiisil, „aga minu surmast ei tule teile suurt kasu. Palju kurjem äsfitaja jääb

fiisgi elama, kes teie kõvadest seadustest ialgi ei hooli. Kui teie tema siit ilmaft ära kaotaksite, waat' fiis oleks ifandatel ja orjadel rahu."

"Kes see äffitaja on?" küfis komtuur.

"Waesus ja häda," wastas Priidu.

"Ah, ja oled ise hea naljahammas," naeratas komtuur. "Loodame, et ja meile enne furma losfi keldris weel palju nalja saad tegema. Siduge ta finni!"

Sulased kippusiwad Priidu kallale.

"Kas lasete mind sõna lausumata ja kätt liigutamata kimbutada?" pööras Priidu ennast karistawal toonil talupoegade poole. Need tegiwad nukrad näod, jäiwad aga waffa.

Nüüd käskis komtuur talupoegade hulgaft mõned, kes temale kõige tugewamad ja julgemad näisiwad olewat, wälja astuda ja eneste pealmised riided maha wõtta. Kui nad fiis, kuni niuedeni paljad, wärişedes ja hambaid lõgistades talwise külma käes seisiwad, kõneles komtuur neile weel mõne õpetama ja manitfewa sõna ja tuletas neile lõpeks meelde, et need, kes ennast mitte tõrkumata peksta ei lafe, kuni paras mõõt täis, kui redud kõrwupidi puude külge pidiwad naelutatud ja nõnda edasi nuheldud saama. Naesed ja lapsed, kes kõra peale meeste ümber kokku oliwad jooksnud, hakkasiwad jeda kuuldes kõsa rõngutama ja suure healega hulguma. Neid peletati majade sisse ja lubati neile, kes weel wäljas nägu näitawad, walusaid witsju anda.

Enne kui nuhtlemine algas, astus piff munk, keda ka Sakslastest keegi ei näinud tundwat ja kelle ligi-

olemiseft keegi ei hoolinud, komtuuri ette ja ütles Saffa keeli:

„Teie teete ordule ja kõige wõõrastele kahju, kui Teie talupoegi asjata nuhtlemisega ärritate. Neil ei ole jügugi süüd, ega ole neid ka keegi äsfitanud, waid ainult kibeda häda pärast on nad jef korral moona wedamisega wiibinud.“

„Nemad saawad tõrkumise pärast ja teistele hirmuks karistatud,“ ütles komtuur pahaselt. „Puudust neil ei ole; see on kõik wale ja teie mungad õpetate talupoegi waletama.“

„Meie õpetame neile õiget usku ja auusaid elukombeid, aga teie teete neile ristiusu läilaks ja õpetate neile paganate roojust,“ hüüdis munk lõkendawa pilguga. „Teie tahate neist taltšaid koduloomi teha, aga käite ise nendega ümber kui metselajatega. Teie ei kaitse neid, kes iseennast kaitsta ei wõi, kellegi eest, waid rööwite neid ise paljaks ja nuhtlete neid, kui midagi enam rööwida ei ole.“

Seletuseks nimetame siin, et ordurüütlike ja piiskoppide ning nende alla seatud klooftrite keskel ühtepuhku kas awalik sõda wõi salawaen wältas. Nad oliwad teine teise wõimu peale kadedad, kiskufiwad üks teise käest maid ära, tõstfiwad teine teise peale paawsti ja keisri ees raskeid kaebtusi ja pefiwad endid füis waledega ja suurte raha-ohwriga puhtaks. Üks wiha-waenu põhjus oli see, et preeftrid ja mungad rahwast wähegi õpetada ja harida püüdsiwad, kuna ordurüütlikud ja nende wafallid käte ja jalgega rahwa targaks tegemise wastu seifiwad. Wägivaldsed teod oliwad mõle-

milt poolt igapäevased asjad; iseäranis olivad rüütlid kui tugemamad alati valmis munkasid ja piiskoppide alamaid kimbutama. Sellepärast peame tundmata munga julguse üle imestama, kes üksipäini vägewa komtuuri vastu julges wälja astuda. Ette oli ära näha, et see heaga ei saa lõppema.

„Häbemata munk!“ kargatas komtuur wihaselt. „Küll ma sulle näitan, mis ordu ja rüütlite sõimamine maksab! Siduge ta finni!“

Munk kahwatas ära; wist sai ta aru, et liig kaugele oli läinud. Ta lükkas kolm sulast, kes ta kallale tikkusiwad, ühe ainsama käe liigutamisega tagasi ja hüüdis ähwardawa healega:

„Komtuur! komtuur! Ärge kutsuge õnnetust enese ja terve ordu kaela! Minu taga seisab Riia erts-piiskop ja püha isa ise.“

„Ja kõige pealt su selg, mis su häbemata sõnade eest nüüd wastama peab,“ pilkas komtuur. „Ruttu, sulased!“

Munk lasi ennast pealt näha rahuliselt siduda. Raks meest seati tema ja Priidu walwajateks, teised hakkusiwad tööle . . .

Wälja walitud süüaluseid pekseti kawa, wäga kawa. Kõle ähwardus hirmutas õnnetumaid põgenemast; nad karjusiwad hirmsasti, kargasiwad wahel kõrgesse, tantsiwad ühe jala pealt teise peale, heitsiwad lume peale kõhuli, tõusiwad jälle jalale ja rasked hoobid sadasiwad ikka edasi ning sünnitasiwad peenikest were wihma.

Meie meelest on niisugune nuhtlemine hirmus ja jälf, aga meie ei tohi oma tundmuse wanaaegsete ini-

meste käest nõuda. Wanaaegsed nuhtlused olivad kõik hirmus waljud, aga inimesed olivad nendega nõnda ära harjunud, et keegi ei murisenud. Selle pärast ei tohi meie ka mõelda, nagu oleks komtuur ja tema feltfilised külna südamega ning werejänulised mehed olnud, sest et nad ilma mingisuguse liigutusega teisi inimesi piinata lasiwad. Oma aja arwamise järele ei olnud nemad muud kui õiglased ja pealegi weel helded kohtumõistjad, kui süüaluste liikmed ja elu puutumata jätsiwad. Niisama wähe tohime nende talupoegade peale kaebtust tõsta, kes õnne waral nuhtlusest olivad peasenud ja nüüd küll nukrate nägudega, aga mitte ilma salarõõmuta teiste walu waatasiwad.

Wäga kentsakalt mõjus see näitus Priidu peale, kes säherduft asja esimest korda nägi. Ta nägu oli lumiwalge ja krampideft wiltu kistud, silmad pärani lahti ja ehmatust täis. Ujuti katsus ta tugewaid sidemeid katki kiskuda ja ajas käewarred nii kangesti pingale, et ta näost weripunajeks läks. Ka munk oli kahwatanud, aga pealt näha täiesti rahuline. Tasakesti lehitas ta ennast Priidu ligemale, kuni nende selja taha seotud käed kokku puutusiwad. Wahid ei pannud seda tähele, sest et nende filmad põnewusega nuhtluse paiga poole pöördud olivad.

Wiimaks käs kis komtuur peksmist lõpetada, kui peksetawad juba nõrkema hakkasiwad. Ta noomis weel kord kõiki talupoegi, et nad ässitajate sõna ei kuulaks ja weel selsamal päewal oma kohut täidaks, sest et järgmisel tõrkumise korral „tõsine nuhtlus“ neid ootawat.

Komtuur ei saanud oma kõnet weel lõpetada, kui

ta selja taga wali kára tõusis. See tuli sest, et Priidu arusaamata wiisil oma käed lahti saanud, nagu wälf kõrwal seiswa hobuse selga karanud ja metsa poole kihutanud oli. See sündis nii järsku ja ootamata, et wahid enne midagi teha ei märganud, kui Priidu juba puude wahele kadunud oli.

„Wõtke ta finni!“ müristas komtuur sulaste poole.

Kolm, neli meest kargasiwad hobuste selga ja kihutasiwad Priidu järele. Teistega tõttas komtuur naabri küla poole, mille elanikkude üle niisamuti kohut pidi mõistetama. Munk sai ohelikuga kõige tugewama sõjamehe sadula külge seotud ja sel wiisil kaasa wõetud.

Ruheldud Jõemäe küla mehed pugesiwad waitsest igauks oma urtsikusse, kus naeste hale hulgemine ja meeste wõimatu wandumine weel kaua kestis.

5.

Sepp Willu oli parajasti oma kolme selliga kibedas töös, kui korraga üksik ratsaline tuhatnelja sepapajast mööda kihutas.

„Eks mul ole tore hobune?“ karjus Priidu — sest tema see oli — ilma pidamata mööda lennates. „Urge ütelge, et mind nägite! Rüütlid...“

Enam ei wõinud tema sõnadeist aru saada. Sepp raputas pead ja pomises midagi „hullust poisist“ ja „sõgedateist tempudeist“. Natuke hiljemalt jõudsiwad Priidu järele saadetud sulased sepapaja ette ja küsisiwad, kas siin põgenemat ratsalist 'pole nähtud. Selatuseks lisa siwad nad juurde, et põgeneja talupoegade ülesäsitaja ja hobusewaras olla, keda nemad jälgede

kaudu metsas taga ajanud, kuni jäljed suure tee peale ära lõppenud.

Sepp aimas pahu asju ja katsus nii palju kui võimalik sulaste aega raisata. Ta kuulask põhjalikult järele, mis süüd põgeneja teinud, mis nägu, kas habemega ja misfuguse habemega, mis riides, misfuguse hobuse seljas ja kui wana ta olnud. Kui ta arwas, et Priidu ju kaugele küll oli jõudnud ja hädalised sulased juba hoopis kärsitumaks läksiwad, tunnistas Willu wenitades, tema teada olla seda moodi mees mõne filmapilgu enne sulaste tulemist sepapajast mööda sõitnud ja kõrwalise tee peale pööranud, mis Puidu mõisa poole wiis. Et sepp habematal wiisil luiskas ja sulastele teed näitas, mis Priidu teest nii palju kui wähe võimalik kõrwale käis, seda peame oma kangelase häbiks tõeks tunnistama.

„Miks sa seda koke ei ütelnud?“ turtjus üks sulane kurja näoga.

„Ega mina kõikide hulguste waht ei ole,“ andis sepp külma werrega wastuseks. „Minul on oma töö toimetada. On teile ametiks antud hobusewargaid wõrgutada, siis tehke ise filmad lahti ja wõtke jalad kullasse.“

Petetud sulased ratsutasiwad kirudes näidatud teed mööda edasi.

„No ütle poissi!“ pomises sepp murelikelt. „Tema pagana nahk warastab hobusid ja äsfitab talupoegi määsamisele! Oh sina tüütis! Pagan teab, mis paha lugu sest weel wälja wõib tulla. Rahju, et ma ise enam Ristile kuulama ei wõi minna.“

Ratusese aja pärast jõudsiwad komtuur ja tema jalk

sepapaja ette. Küla, mille üle nemad kohut mõistma läksivad, oli siit pool penikoormat eemal, sellesama tee ääres. Komtuur ja sepp olivad, nagu teame, head sõbrad, aga sõprus ei keelanud meie alatumat kangelast sugugi komtuuri suud ja silui niisama täis waletamast, nagu ta sulastega oli teinud, kui tema käest küsiti, kas ta põgenemat Priidut näinud. Komtuur usaldas oma wangi, tundmata munga, kes ette wõetud toimetuse juures paljalt tülikis oleks olnud, sepa hoole alla. Wangi käed ja jalad saiwad uuesti ja wäga kõwasti finni nõõritud; et ta kellegile jalus ei oleks, wiisati teda pimedasse kolakambrisse, mis sepapaja kõrwas oli.

Pärast komtuuri ja tema seltsiliste äraminekut hakkasivad sepp ja tema sellid jälle nii nobedasti tööle, et nad wangi, kes sugugi häält ei teinud, hoopis ära unustasivad. Siis läksivad nad sepa elumajasse lõunat wõtma. Elumaja seisis sepapajast mõnikümmend sammu eemal ja ei olnud wäljaspoolt muud kui paksudest palkidest ehitatud taluhoone, aga tema sees oli palju kallid ja haruldasi asju, mida sepp wõõralt maalt kaasa oli toonud. Seal oli kõikisugu sõjariistu ja jahinõuuisid, kunstlikult nikerdatud kannusid ja peekrid, lastisid ja karbisefi. Laua peal auras seapraad, mida Prantsuse maalt kaasa wõetud kofk kõrge kunsti seaduste järele walmistanud; ei puudunud ka õlle- ega wiinakannud. Kõigist oli näha, et sepp hästi süüa ja juua armastas ja et ta wõõra maa jõukate kodanikkude eluwiisi omale oli pärinud.

Söömise ajal tuli sepale wangi pandud munk jälle meelde. Kohe wõttis ta ise laua pealt nii palju toitu

ja jooti, et kolm meest küllalt oleksivad saanud, ja läks wangi vaatama. Sepapaja uksest sisse astudes põrkas ta kohkudes tagasi ja lasi kausi ning kannu puruks kukkuda.

Munga kõrge kuju seisis keff sepapada; tugewad sidemed näiswad ta käte ja jalgade küljest nagu ära julanud olewat. Oma kohmetusest toibudes kahmas sepp kohe munga käewarrest kinni, et ta mitte põgenema ei peaseks.

„Mil wiisil oled sa oma käed ja jalad lahti saanud!“ hüüdis sepp.

Munk wahtis talle pilgelikult naeratades otsekohse filmi ja ütles tasase healega:

„Ära keela mind põgenemast!“

„Kes kurjategijat põgeneda lasseb?“

„Ma ei ole midagi kurja teinud.“

„Oled wiist kogemata mõne kurjategija nägu ja tema asemel lõhju läinud, waene tallese,“ pilkas sepp, kelle filmas, nagu enamasti kõikide auusate inimeste filmas, sidemed ikka ka süü tunnistused oliwad. „Ma olen säherdusi tapalambaid ju ennegi näinud. Kohe näita, kuhu sa nõõrid wiskasid; minu sõlmeseid ei pea sa mitte nii kergesti maha raputama.“

Sepp hakkas wangi, kelle käewarsta ta oma raudse rusikatega pigistas, kolakambri poole tagasi lükkama. Aga omaks ära rääkimata imestuseks ei suutnud ta munka mitte üht sammugi paigast liigutada ja peale selle sündis nüüd weel üks kentsakas lugu, mida sepp ilmasgi wõimalikuks ei oleks pidanud. Munk hakkas häkitselt sepa jämeda keha ümbert kinni ja surus teda nii kõwasti

eneise kaisju, et Willu kondid raskusivad ja ta hing rindu kinni jäi. Sepsa selg, mida veel keegi surelik ep olnud painutanud, waos looga moodi sissepoole, ta nõrkes ära, tundis ennast põlwili langemat ja sai alles siis hinge ja selge aru jälle kätte, kui ta munga põlwele wahel selili maas lamas ja munka tumeda, kurbliku healega kuulis ütlemat:

„Baata, nõnda on Gesti laste kõige paremad jõuud ikka isefestis wõidelnud ja endid ütsifikult wõõrastest murda lastnud.“

„Oled sina Gesti mees?“ küsis sepp sügawasti hinge tõmmates.

„Olen küll,“ wastas munk.

„Miks sa seda enne ei ütelnud?“

„Meie oleme wõõraste läbi juba nõnda ära rikunud, et üks Gestlane teist enam uskuda ei wõi.“

„Mind wõib igauks uskuda,“ ütles sepp uhkesti.

„Aga mungad on meistrid waletama. Kuda wõid sina Gestlane olla, kui sa munk oled?“

„Mina ei ole munk.“

„Kes sa siis oled?“

„Mina olen „Tasuja“!“

Oleks suur lõõts korraga ilufasti laulma ja tuhanda-naelane alasi mööda sepapada kargama hakanud, sepp ei oleks seda kangeltsi nõnda suureks imeks pannud, kui praegu kuulnud uudist. Ta ajas filmad pärani lahti ja tõusis istukille. Munk ei hoidnud teda enam kinni, waid seisib püsti ta ees.

„Sina oled...“ kogeldas sepp.

„See mees, kelle ainus mõte on, wõõrast kurjust

nuhelda ja oma rahwast wabaks teha," wastas munk.
 „Miks pärast ei ole sa minu saadikuid kuulda wõtnud?"

Willu kargas jalale ja pakkus mungale kätt.

„Ära pane pahaks, kallis mees," ütles ta pisut häbelikult. „Oleksid sa ise sel ajal siin olnud, kes teab, ehk ma siis oleksin teist juttu rääkinud. Sinu saadikuid pidasin ma hulgusteks ja lobisejataks, kes rahwale tühja äsfitamisega üksi kahju teewad."

„Minu saadikud olivad ustawad mehed," ütles munk natuke libedasti naeratades, „aga ma arwan, et hea elu ja isandate sõprus sinu kõrwu mõne asja kohta tuumaks on teinud. Sina oled üks neist wähestest Gestlastest, kes oma orjapõlwega rahul wõiwad olla; kes teab, ja ehk ei hooligi sest, et seesama põlw teistele põrguks on?"

Sepp lõi filmad maha.

„Ma ei ole Sakslastest muud kui head näinud," wastas ta kogeldades. „Miks pärast peaksin ma neid wihkama?"

„Sa ei peagi neid wihkama, aga sa pead oma rahwast nii palju armastama, et sa wõõraste wägivalda temast ära pöörata aitad. Sakslased wõiwad paremad inimised olla, kui meie, aga nendel ei ole õigust, meid oma loomadeks alandada, meid paljaks riisuda ja kõiki häid omadusi meie sees jalge alla tallata . . . Sepp Willu, ma olen sinust palju head kuulnud ja lootsin sinust suurt abi leidwat. Sakala maa on sinu sõpru täis, kes sinu sõna hea meelega kuuleksiwad. Rahju, et sina, kes sa wist wana Lembitu järeltulija oled, tema waimu enesele ei ole pärinud! Oleks lugu teisiti, siis

wõiksime loota, et ta wana Sakalaste waim jälle ärkaks ja wõõrast wägivalda murda aitaks."

Sepp raputas kahtlaselt pead:

"Kuda wõib nüüdsel ajal wõitu loota, kus ordu-rüütlite ja Daanlaste jõud palju suuremaks on kaswanud, kui ta meie rahwa esimese allahetmise ajal oli? Meie üksi ei wõi ialgi kabe suure riigi vastu hakata."

"Meie ei ole üksi, kui meie aga ühemeelseks oleme!" hüüdis munk wälkuwal silmil. "Meie pool on õigus, ühine püüdmine, ühise tugewus. Peale selle on Rootslased, Wenelased ja Seedolased walmis meie appi tulema. Ja kui sa arwad, et waenlased praegusel ajal tugewamad on kui enne, siis oled sa eksituses. Saksa maal on wana rüütlite ja ristijõitjate waim ammugi kadunud. Keiser ja paawst on üks teise weriwaenlased; nende waen, kodusõjad ja katk on riiki nõnda nõrgestanud, et ordurüütlid sealt abi ei wõi loota. Siimi maal wältab alaline sõda ordu ja piiskoppide wahel, Wenelased ja Seedolased waritsewad rajade peal, rüütlid ise ja nende wasallid on prassijad ja hoopled, kes ennast üksi rööwitud rikkuse ja palgatud sõjawägede abil jalal hoiawad. Kui meie kõik koos ja korruga nende peale langeme ja kõige pealt nende rikkuse käest ära wõtame, siis on nad nõrgemad kui lapsed. Daani kuningal ei ole meie maal enam mingisugust wõimust ega wäge; iga mõisnik on oma kuningas, aga nad ei hoiu isekeskis kokku ega ole neil sõjawäge. Teiselt poolt on kõik Wiru, Harju, Lääne ja Saare maa mehed juba sõjale walmis; oleks Siimi maa Gestlastega lugu niisama, siis ei kardaks meie midagi."

Runa munk kõneles, ei suutnud sepp filmi tema näost ära pöörata. Selle näo mehelik iludus, tuli, mis suurte ja sügavate filmade sees kuumas, tugewa ja füüsi pehme hääle kõla ning waimustatud sõnade tõke hakkasid sepa selget mõistust joobnustama. Ta hakkas aru saama, kuida see ainuke mees, kelle õiget nime ega saatust keegi ei tundnud, kelle salanimi „Tasuja“ aga igale Eesti kõrwale ammugi tuttav oli, keda nõiaks, furnust tõusnud Kalewipojaks, pühaks Jüriks, libahundiks, wäärjumalaks Ukus peeti ja kelle nime ebausklik rahwas häda ajal appi hüüdis — kuida see mees ükspäini terwet rahwast oma tahtmise järele juhtida ja werisele mässamisele ärritada wõis, ilma et keegi neist, kes teda tundsid, äraandjaks oleks saanud.

„Imeline mees!“ ütles sepp raskesti hingates, kui munk wakis. „Mina ei ole ebausklik, aga sina wõiksid mind uskuma panna, et sa lihane inimene ei ole. Seni ei tundnud ma enesest tugewamat meest maailmas, aga sina oleksid mu peaaegu kui kassipoja ära kägistanud. Seni ei hoolinud ma suuremat ei omadest ega wõõrastest, waid elasin rahus ja mureta ühest päewast teise; aga sina wõiksid mind kergesti rahu põlgamisele ja otsekohe meeletuma mässamise sisse meelitada. Sa oled kui weerew kalju, mis tee peal kõik nõrgemad asjad kaasa kujuk ehk puruks pekjab, kuni ta ise kuristiku põhja kaob... Ma ei wõi uskuda, et su ettewõtmine õnneks läheb, aga mul ei ole ka jõudu teda takistada. Tulgu mis tuleb! Ma tahan talupojad kokku kutsuda ja sinu nõuu nendele ette panna. Ma ei soowi neile õnnetust ega taha neid mässamisele äsfitada; tehku nad ise, mis heaks arwawad.“

„Kus kohal tahad ja koosolekut pidada?“ küsis munk.

Sepp jäi pisut mõtlema ja ütles siis:

„Pool tundi maad siit otse põhja poole on põlise metsa keskel lage koht wana Gestraste kantsi warematega. Seal on weel praegugi maaaluseid wõlwisid ja urkaid, kuhu kuulajate kõrw ei ulata. Sinna kutsun ma tunahomme õhtuks esiti ümberkaudsete külade wanemad kokku ja küsin nende käest, kas nad sinu nõuu tahawad wastu wõtta.“

„Ma tulen ije sinna,“ ütles munk lühedalt.

„Parem oleks, kui sa kohe põgeneksid,“ ütles sepp murelikult. „Ma tunnen Wiljandi komtuuri. Sind saab kangesti püüetama ja näo ning kaju järele ei ole siind raske leida.“

„Mine filmapilguks õue!“ käskis munk pilgelikult naeratades.

Sepp tegi, kuida kästud, ja kui ta siis jälle seppa waatas, seisis halli habemega küürus wanamees kerjaja riides tema ees, sepp käes ja kott seljas. Sepp hiiüdis tagasi põrgates:

„Ae, wanataat, kust sina siia siisse peafid?“

„Halastage, ristiinimesed, waese peale,“ palus sant hädalise, lämmatatud healega.

„Kuhu munk kadus?“

„Ei mina waene ole kedagi näinud,“ kähises wanamees ja hakkas nii kangesti kõhima ja läkastama, et hale oli teda näha.

„Siin ma olen!“ hiiüdis munga heal pimedast kolakambrist.

Sepp tõttas sinna; aga ehk küll üks pärani lahti seisis, ei olnud kambriis siiski inimese hinge näha.

„Munk, ae munk, kus ja oled?“

„Siin!“ kostis munga heal otse sepa nina all.

„Kus?“

„Maa põhjas!“ kõnises heal sepa jalgade all.

Willu hakkas kahe käega peast finni ja tõttas pimedast kambriist välja päewavalgusele. Wana sant oli kadunud kui tina tuhka. Sügawast maa põhjast hüüdis kauge heal:

„Kas usud weel, et mind kerge püüda on?“

„Ei usu,“ wastas sepp hambaid lõgistades.

„Siis Jumalaga tunahomseni!“

Sepp läks pead raputades elumajasse tagasi, aga ta sööma iju oli kadunud. Ta oli nii tõsine ja sõna-dest waene, et sellid araks läksiwad.

Shtu poole tuli komtuur oma salgaga jälle sepapajast mööda. Komtuur oli pahas tujus, sest selle küla mehed, keda ta karistada oli tahtnud, oliwad kudagi wiisi ähwardawast hädaohust haisu saanud ja palku jooksnud. Kohtumõistjad riijusiwad selle eest küll kõik hooned tühjaks, aga komtuuri meel oli haigeks jäänud.

„Too munk välja!“ kargitas ta sepa peale.

Sepp ei olnud niisuguse kõnewiisiga harjunud ja fortsutas fulmu, läks aga siiski sõnalausumata pimedasse kambriisse, kust ta warsji sõnumiga tagasi tuli, et munk ära kadunud olla. Komtuur läks näost nii punaseks, et näitas, nugu tahaks ta kohe tuld purtsama hakata. Ühe krapuga kargas ta hobuse seljast maha ja tormas sulaste seltsis pimedasse kambriisse. Seal tuustisiwad

nad kõik nurgad läbi, paniwad kõik kraamid kujukerpalli lööma ja tahtsiwad terve maja ümber liikata — aga munk jäi kadunuks.

„Kuhu oled sa munga pannud?“ tikkus komtuur, käed rusikas, sepa kallale.

„Ega ta minu panna olnud,“ vastas sepp pahas tujus. „T'e oma sulased wiskasiwad ta sinna kongi, eks nad siis nüüd otfi teda sealt.“

„Kus ju filmad oliwad? Miks sa ei walwanud paremini ta üle?“ kärkis komtuur.

„Ega mina Teie wangide waht ei ole,“ urises sepp.

Nüüd sündis Willuga täna juba teine lugu, mille jarnast ta enne unesgi ep olnud näinud. Komtuuri käewarjs wilkus õhu sees ja siis laskus raske rusikahoop sepa tõmmuka pale peale. Nõrgema mehe oleks nüüfugune pauk wist maha sirutanud, aga sepp Willu ei liikunud paigast. Tema näost kadus wiimane weretilk ja pill, mis ta wastase wihafelt põlewaid filmi trehwas, oli nii kohutaw, et komtuur sammu taganes ja käe nõõga külge panni. Selles ei wõinud kahklemist olla, et sepp teda ühe ainsama hoobiga maha oleks wõinud lüüa. Aga komtuuri õnneks oli sepp Willu pitaldase loomuga Gesti mees. Enne kui ta kätt sai liigutada, oli ta mitme keha läbi komtuurist lahutatud ja tema ümber wälkusiwad paljad nõõgad.

„Komtuur!“ ütles sepp sügawa healega, „sina oled mulle esimest korda õpetanud, kuida kõrwalops maitseb; ära pane pahaks, kui ma sulle omal ajal head õpetuse hinda maksan.“

Komtuuri wiha oli antud kõrwalopsuga kustunud

ja tal oli, õigust ütelda, wist pisut kahjugi, et ta oma elupeastjat ja head sõpra nii alatumal wiisil oli teotanud. Kui õige isand ei arwanud ta aga mitte heaks oma kahetsemist alama ees näidata; selle pärast tegi ta wäga kurja näo ja karjus hullemini kui enne:

„Sina koer julged weel ähwardada? Kas oled ära unustanud, kes sa oled? Waata, mis orjade hellitamisest tuleb! Ma wõtan su wara käest ära ja lasen su furnuks peksta . . . kui tahan. Hoia ennaft edespidi häbemataks minemast ja täna oma Loojat, kui sa seekord nii kerge nuhtluslega peased.“

Nende sõnadega läks komtuur ruttu wälja, wõib olla selle soowiga, et sepp enam midagi oma kahjuks ütelda ei saaks. Ta andis sulastele kõwa käsu ära karanud wangisid üles otsida, lubas kättesaajale head waewapalka anda ja sõitis ise rüütlite ja sõjameestega losfi tagasi.

Sepp katjus uuesti tööle hakata, wiskas aga warsji haambri niisuguse jõuga maha, et warsis raskudes katkes ja raske haamber nagu pödrane mööda sepapada kargama hakkas. Willu jookkis metsa, tuikus kaua puude wahel ümber, langes wiimaks kummuli lume sisse, pigistas käed wastu filmi ja muutus kui nuheldud laps

6.

Teisel ega kolmandamal päewal ei wõtnud sepp tööd kättegi, waid hulkus külade kaudu ümber ja sofis-
tas salamahti peremeestega. Kolmandama päewa õhtul leidis ta kodu tulles Maie sealt, kes teda juba hulga aega oli oodanud.

„Kus Priidu on?“ oli sepa esimene küsimine pärast südamelikku teretamist.

„Bangis,“ vastas Mai surutud healega ja pisa-
rad tulivad talle filmi.

„Mis jutt see on?“ hüüdis sepp kohkudes.
Mai hakkas jutustama:

„Tunaeila õhta tuli Priidu ratsahobuse seljas koju. Meie küsimiste peale, kust ta hobuse saanud, vastas ta, et ta hobuse ühe hea sõbra käest laenanud olla. Ta oli ühtepuhku hobuse ümber, toitis ja tatsutas teda iga filmapilk ja nimetas teda oma kalliks elupeastjaks. Mina küsisin, mis see pidi tähendama ja ta rääkis mulle, et rüütlid teda mõne kelmistüki pärast taga kihutanud, aga mitte kätte ep olewat saanud. Gila hommiku sõitis ta hobuse seljas metsa ja tuli lõuna ajal jala tagasi, üteldes, rüütlid olla teda jälle taga ajanud ja oma peaftmiseks olla tema hobuse edasi joosta lastnud ning ise puu otsa roninud.

Pisut hiljem olin mina parajasti üksipäini õue peal, kui aia taga kõra tõusis ja walju healega wärawat lahti teha kästi. Mina tegin wärawa lahti ja nägin kahte uhke nägudega rüütelt ja mitu sulast, kõik ratsamehed. Wanem rüütel käskis kahte sulast hoowi ümber walwata, et keegi wälja ei peafeks. Minu käest küsis ta kareda healega, kas perenaene ja poeg kodu, ja kui mina selle peale kostsin, et ema kodu olewat, roniswad nemad hobuste seljast maha ja läksiwad tuppä. Moorem rüütel, kellel mõisniku riided seljas oliwad, jäi üksipäini õue peale, hakkas minu ümbert finni, nimetas mind ilusaks lapses ja küsis mu nime järele.

Mina ei andnud talle vastust, vaid katjusin ennast lahti rabeleda. Tema filmad hakkasivad kentsakalt põlema, ta andis mulle kõikfugu meelitamise nimesid ja tahtis wägise muisu saada. Mina wõtsin miimse jõuu kofku, kiskusin enese tema käte wahelt lahti ja jooksin tagumisest uksest maja sisse. Rüütel tahtis mu järele tulla, aga ma sain enne uksele riimi ette lükata. Ma peitsin ennast wäikesesse, pimedasse salakambrisse ära, mis elutoa kõrwal seisab. Siin puutusin ma omaks ehmatuseks ühe inimesega kofku, kes mulle käe suu peale surus ja mind wait käsks olla. See oli Priidu, kes ennast sinnaamasse oli ära peitnud. Meie pidasime hinge kinni ja kuulatasime. Kõik, mis elutoas sai räägitud ja tehtud, oli siin selgesti kuulda.

„Kes see on?“ küsisin mina wana rüütli healt kuuldes.

„Wiljandi komtuur,“ jostistas Priidu.

Komtuur nimetas Priidut mäsajaks ja hobusewargaks ning käsks ema kohe ütelda, kuhu ta ennast peitnud. Ema wastas, et ta Priidut ammugi ei ole näinud. Komtuur usutas teda mitu korda ja kui paremat vastust ei tulnud, käsks ta terve maja ja kõrwalised hooned läbi otsida. Meie kuulsime, kuda nad mööda tubasid ja pööningut kolasivad ning asju loopisivad, nõnda et mürin ja ragin taga oli. Mina wärisefin hirmu pärast, et mõni kogemata salaulse wõiks leida ja meie pelgupaika tungida. Snneks ei läinud see kartus mitte täide. Kui kõik nurgad läbi olivad tuustitud ja minu aru järele kõik asjad puruks peksetud, tuliwad sulased elutuppa tagasi ja ütlesiwad, et

nad kedagi ei olemat leidnud. Komtuur hakkas uuesti
 ema usutama ja ähwardas maja põlema pista ning
 kõige elanikkudega tuhaks põletada lasta, kui ta Priidut
 kätte ei saaks. Ema palus ja meelitas, aga Priidu
 peidupaika ei andnud ta mitte teada. Siis käskis kom-
 tuur ema kinni siduda ja nii kauaks lossi kõige süga-
 wamasse wangihauku wisata, kuni Priidu wälja tuleks.
 Waewalt hafati ema siduma, kui Priidu nagu tuul
 minu kõrwast kadus ja ühe filmapilguga komtuuri ees
 seisis, hüüdes: „Tehke minuga, mis tahate, aga jätke
 mu ema rahule!“ Teda seoti kohe nii kõwasti kinni,
 et ta waenefe walu pärast hoigas. Ema langes kom-
 tuuri ette põlwili ja hakkas nutma ning paluma.
 Komtuur wastas kareda healega, et Priidu rahwast
 mässamisele äsfitanud ja sellega surmanuhtlust ära teeni-
 nud olla. Ema kiljatas meeleäratamisega: „Halasta,
 halasta! Ta on ju su oma ...“

Wiimast sõna ei kuulnud ma enam, sest komtuur
 kargatas selhamaal filmapilgul sulaste peale: „Kasige
 kõik siit wälja!“ Sulased läksiwad Priiduga uksest
 wälja. Siis ütles komtuur tajase, ähwardawa healega:
 „Sa pöörane naene, kas sa ära oled unustanud, et
 ma sind igawesti wait olla käskisin? Tahad sa ise
 wägise hukatust enese kaela kutsuda? ... Wait! Sinu
 poeg ei pea mitte surema, aga ilma nuhtlusetta ei wõi
 ma teda ka mitte jätta. Sinule aga töotan ma wande
 all, et sa elusalt ära põletatud saad, kui sa weel üks
 kord minu käsu wasta eksi.“

Selle peale läks komtuur kannuifeid kõristades
 wälja. Kui õue peal kõik jälle wafka oli jäänud, julge-

fin mina salakambriist wälja tulla. Inestusega nägin ma ema kaunis rahulise olemat. Ta hakkas koguni harjunud wiisil komtuuri ja Saksu kiitma ja ütles uhkusega, et nii kaua kui tema elab, keegi Priiduse ei tohi puutuda. Mina küsisin, mis komtuuri wiimsed, minule hoopis arusaamata sõnad olla tähendamid? Oma kästis mind wait olla ja ütles, see olemat saladus, mida ta mulle ja Priidule alles surmawoodi peal tahta ilmutada.

Digust ütelda — ma ei tahagi seda saladust teada saada. Ma aiman, et see head asja ei tähenda. Mu süda walutab sees. Siamaale elasime meie rikkumata rahu sees; nüüd hakkab wägiwald ja kurjus ka meie majasse tungima. Waene Priidu! Ja selle noore rüütli põlewad filmad! ... Oh Willuse, ma kardan, et meie loodetud õnnest midagi ei saa."

Sepp wõttis kurwastatud neiu oma käte waele, furus teda tugewasti wasta rindu ja ütles julge healega:

"Ara mine araks, Maie! Nii kaua kui minu käewarjs sinu üle walwab, ei pea ja wägiwalda kartma. Aga tead sa, kes see ... häbemata noor rüütel oli?"

"Ja nimetas komtuuri enese omuks."

"Oh sina koeranahk!" wihastas sepp. "See on siis Goswin Hernike, komtuuri wemapoeg ja Puidu mõisa noorsand. Waata wõrukaela! Isa surma peal haige, aga poeg käib ilusaid tüdrukuid norimas! Omu armu läbi on nad, endised Saksu maa sandid, siin mõisa ning maad kätte saanud ja teewad tänuks nüüd paha tükka. Noh, juhtugu ta mehike minu sõrmede waele! Küll ma teda ..."

Siin tuli Willule kogemata tunaeilne kõrvalops meelde, mis ta südames ikka veel valusalt õhetas. Ta lasi pea norgu ja lisas tafasemalt juurde:

„Wõib olla, Maieke, et mina sinu kaitsejaks ei kõlbagi. Ma ise olen ennast teigest mehest lüüa lastnud ja tema nuhtlemata jätnud.“

„Sina ennast lüüa lastnud?“ hüüdis Mai nii meelitawa umbusaldusega, et Willu kohe fergitust tundis.

„Sah, minul oli tunaeila komtuuriga natuke nägelenist ja tema andis mulle mööda kõrwu. Mõne teise mehe oleksin ma niisuguse fingituse eest wist kohe maha löönud, aga temast tuli see mulle nii ootamata, et ma esimesel filmapilgul õiget arugi kätte ei saanud. Pärast sain küll aru kätte, aga mõtlesin: Olen ma ise su surma juust wälja fiskunud, siis ei pea sa minu kae läbi mitte surema. Aga andeks ei saa ta seda mitte ja nuhtlus wõib peagi tulla.“

„Pai Willu,“ palus Mai, „ära tee enesele liigjulgusega kahju! Ma tean, et sa oma elust ei hooli, aga mõtle omas wihas selle peale, et siin ilmas üks hing elab, kelle elu sinu elu, kelle surm sinu surm on.“

Ei ole maa peal seda meest, kes sarnatseid palweid hea meelega ei kuuleks. Ei ole ka sugugi imeks panna, et sepp täie suuga töötas, ikka ja igas asjas kõige pealt oma Maie peale mõtelda, ja et ta neid töotusi hoopis üleliigsete surumiste ja suuandmistega finnitask. Mai aga unustask üürisefeks ajaks kõik oma kurwastused ja aimamised ära ja jõi täiest õnnelarikast uut elu ning lootust enese sisse.

Pimedus oli juba käes, kui sepp, Mai ja sulane,

kes Maie kaasa oli tulnud, Risti talu poole liikuma hakkasivad. Talu lähedal lahkus Willu seltsilistest ja jammus kõrvale metsa sisse. Tal ei olnud mingisugust teerada jalge all, aga ta tundis metsa kui oma künnet sõrme. Poole tunni pärast jõudis ta väikese lagendiku peale, mis üffikult musta metsa wahel walgen-das. Kuu oli tõusnud ja walas nõiduslikku, kahwa-tumat walgust maa peale wälja. Lagendiku kesk-l oliwad lumised künkad ja nende otsas mõned lagunenu-d müüri riismed näha. Riismete ja küngaste wahel liikusiwad mustad warjud. Ebauflliku rahwale oli see paif kole, sest siin oli enam inimeste luid leida kui mõne maha jäätud furnuaia peal.

Kui sepp waremete wahel astus, kogusiwad mustad warjud endid tema ümber. Ta tundis neid kõiki ja oli kõigile tuttan. Oma wälja kurnatud kehade, dõnsate palede ja pealuude sisse wajunud filmadega oliwad nad ka ligidalt näha täiesti warjude nägu.

„Kas munk on siin?“ küsis sepp.

Reegi ep olnud munk näinud.

„Munk, ae munk!“ hüüdis sepp.

„Siin ma olen!“ kõnises maanalune heal.

Talupojad kookusiwad; sepp isegi lõi salamahiti risti ette.

Pool lagunenu-d wõlwaluse hakatuses leekis korraga tulelont üles, mille punased kiired munga kõrget kuu walgustasiwad. Munk näitas käega, et tema järele pidi tulutama. Tüff aega jai maa alt läbi kaidud. Ujuti oli tarwis kápuli heita ja kiwirüngaste üle roo-mata. Wiimaks lõppes wõlwalune laia ja kõrge ruumi

sisse, mis inimeste pealuude ja kontidega täis külmutatud oli. Ehk oli soe ja sumbumud; leekiw tulelont täitis teda pikkamisi libeda suitsuga.

Munk pistis tulelondi müüri wahele; siis lasi ta kõiki koosolejaid hirmsa wandega wanduda, et nad ialgi kellegile üht sõna sest ei lausuks, mis süin pidi räägitama ja tehtama. Kui kõik, mõned julgesti, mõned wärisedes, oliwad wandunud, astus sepp munga ette ja ütles walju, aga siisgi pisut kõikuwa healega:

„Küüd ütle sina selge sõnaga: Oled sa mõni wain ehk nõid, wõi oled sa meie kõigi sugune inimene?“

„Ma olen lihane inimene,“ wastas munk wähefese naeratades.

„Wannu seda!“

„Ma wannun.“

„Aga kuida wõid sa teise inimese silma eest ära kaduda ja maa põhja waoda?“

„Ma ei wõi seda ega mingisugust muud imet teha, aga ma olen munkade ja wõõra maa tarkade käest mõndagi õppinud tegema, mis õpetamata inimeste meelest ime on. Ära nõua seletust, sest ma ei wõi seda praegu weel anda. Mõttele aga selle peale, et jellel, kes suuri asju ette wõtab, ka suuri abinõusid waja on.“

Rääkija wiskas mungakuue seljast ja seisis sõjamehe riides inestawa talupoegade ees. Ta rääkis neile wägewaid sõnu, mis kui terawad mõõgad nende südamesse lõikasiwad, nende uinuwat waimu raudse käega unest üles raputasiwad. Ta sundis neid unustama, et nad ise pärisorjad, pärisorjade pojad ja lastelapsed oliwad, lasi neid oma wabade esiwanematega üheskoos

mehiselt wõidelda ja pärast werist wõitu õnnelikku rahu maitsta. Siis jälle kukutas ta neid kõige sügavamasse orjuse ja wiletsuse põrgusse ja näitas neile, kuda sealt üks ainuke kitsas, raske ja hädaohtlik rada wälja wiis, tee, kus iga sammu pärast pidi wõideldud, iga waks maad werega maksetud saama.

Smelik oli kõne mõju Willu peale. Tema veri hakkas kihama, ta hinges ärkasiwad mõtted ja tuhinad, mille sugusid tema kui kerge südame ja rahulise meelega elumaitseja weel ilmasgi ep olnud tundnud. Wainmuis- tusest wälkuwate filmadega hüüdis ta, kui munk lõpetas:

„Wii meid, kuhu tahad, sinuga läheme kas müü- rist läbi!“

Ka talupoegade hulgas oli farnatseid hüüdmisi kuulda. Aga suurem osa oli kahewahel ning otjis head nõuu kõrwa tagant.

„Sõnad on head, aga sõnad ei tapa meest ega lõhu müüri,“ ütles üks wanamees wenitades. „Saks- teist meie jagu ei saa, olgu meil ka kümme kätt ja kolme karu rannu sees.“

Mitmed teised rääkisiwad niisama. Nii kaua kui „Tasuja“ kõneles, oliwad wist kõik wahwadele tegudele walmis; nii pea kui nad aga filmad ja kõrwad temast pöörasiwad, asus kahklemine ja hirm araks peksetud orjade südamesse.

Munk astus koosolijate keskele ja käs kis neid tihe- damalt enese ümber koguda.

„Palja jõuga on meil küll raske, Sakste ja Daan- laste wastu hakata,“ ütles ta tajasema healega. „Peame kawaluse appi wõtma. Meil on ka hea nõuu juba leitud ja tuhanded on walmis teda täitma.“

Ta hakkas nüüd mässamise plaani seletama. Ühel seatud ööl, mida korraga igale poole pidi teada antama, pidivad kõik Geshlased terve wõõra soo oma lagedalt maalt ära kaotama, ennast seatud kohtade peale koguma ja ühise jõuga kindla lossidete ja linnade kallale tungima. Hirmus ja jätk oli see nõuu küll wäetimate magajate hukkamise pärast, aga meie ei tohi arvata, et teda wõttes Geshlased metsalised olivad, kui wana haridusega rahwad Shtu- ja Lõuna-Europas. Alles kuuskümmend aastat enne Geshlaste mässamist oli kõrgesti haritud Sizilia saare rahwas ühe ööga kõik Prantslased oma saare pealt sootumaks ära kaodanud ja ennast sel wiisil ühe löögiga wõõrast ikkest wabastanud. Ei ole ka kõige uuemgi aeg sarnastest kuritöödest puhas.

„Kas naesed ja lapsed peawad ka surema?“ küsis sepp kulmu kortsutades.

„Minu tahtmine oleks, et nad peastetud saaksiwad,“ wastas „Tasuja“ nukralt, „aga ka nemadgi on rahwa wiha nii palju ärritada aidanud, et neile wähe armu loota on. Were walamine äratas ikka were jämu.“

„Minu käsi ei pea neisse puutuma!“ töötas sepp kindlasti.

„Tasuja“ surus ta kätt.

„Sa oled kallis mees, kellest ma suuri asju loodan,“ ütles ta südamelikult. „Tee kõik, kuida ise heaks arwad. Mehed, wõtke tema sõna kuulda! Tema hooletaks jätan ma Wiljandi rahwa äratamise. Aidake teda kõigest jõust, katsuge iga ustawat meest tööle walmistada, aga olge kawalad ja ettewaatlikud, et waenlane enneaegu märku ei saa. On paras aeg käes,

fiis saadan ma teile oma saadiku. Tahab keegi tagasi astuda, siis tehku ta seda keelamata, aga mõtelgu, et ta wait olemist on wandunud. Nüüd minge rahuga!"

Üksshaawal roomasiwad mehed jälle wõlwalusest läbi ja kadusiwad metsa. Kõige wiimaks seisiwad weel „Tasuja“ ja sepp Willu ükspäini tühjade waremete wahel. Tulelont oli kustunud, kuu pilwete taha kadunud. Pimedus ja pühalik waikus walitsefiwad maa peal, kuna need kaks meest sõjakära ja werewalamist walmistasiwad. Kaua ei raatsinud nad üks teisest lahkuda, nagu oleksiwad aimanud, et siin ilmas üks teist enam näha ei saa.

Nad jätsiwad Sumalaga ja kõndisiwad siiski weel hulga aega teine teise kõrwas. Wäikene saatusse wääratus — ja kergesti oleks wõinud sündida, et need mehed kui uue riigi alustajad käsi käes maailma ajalooft läbi oleksiwad kõndinud . . .

Wiimaks lahkus üks paremale, teine pahemale poole.

7.

„Mu süda walutab Priidu pärast,“ ütles Mai ühel päewal ema wastu, kes rahulise näoga sukka kodus. „Sest on nüüd juba terve nädal mööda läinud, kui teda ära wiidi, ja weel ei ole midagi temast kuulda olnud. Nad on teda wist kuhugile maaalusesse hauku wisanud ja lasewad ta nälga surra, nagu nad juba mitmega peawad teinud olema.“

„Ära räägi nii põlates rüütliteft,“ noomis Krööt. „Komituur on auus mees ja tema on kindla sõnaga töötanud, et Priidu elusse peab jääma. Sakjad ei tee

kellelegile ülekohut, waid nuhtlewad selle järele, kuda keegi ära teeninud on."

"Kas Priidu siis tõesti nii suur süüalune on, et teda õigusega surmata võiks?"

"Priidul ei ole mingisugust süüd, waid kõik on selle pagana sepa süü," pahandas Krööt. "Tema on meie kiisajaks loodud. Ilma temata oleks Priidu ammuugi Sakstega hea sõber ja ise Saksa mees olnud; ta põlgaks, nagu isandate õigus ja kohus, nüüd talupoegi nii palju, et ta nendega juttugi ei teeks, weel vähem neid tõrkumisele läheks ärritama. Seaduse järele peab rahwa äsfitaja surema, aga mitte Priidu ei ole äsfitaja, waid sepp. Kui Priidut mitte pea lahti ei lasta, lähen ma komtuuri juurde, ja ajan kõik süü sepa peale; ma räägin kõik ta häbemata sõnad ja pilkamised üles — eks m'e siis näe, kes wiimaks süüaluseks jääb."

"Kas Priidu eest ei võiks muidugi paluda, ilma et sepa peale kaebataks?" küsis Mai kartlikult. "Kaebamise läbi võib komtuur uuesti mihale ärritatud saada, kuna ta muidu wiist su palwet kuulda võtaks."

"Külap mina tean, mis mu palwe komtuuri ees maksab," kiitles Krööt, "aga sepa peale tahan ma ikka kaebtust tõsta. Tema kaotab meie õnne ära — kadugu ta siis ise ka! Rättsepa Flittergold'i on ta nii täiesti ära pahandanud, et see enam nägugi ei näita."

"Sumalale tänu," sõjistas Mai.

"Sa oled weel noor, Maieke," ütles Krööt pisut kurwalt, "sa ei saa weel aru, mis su tasu wõi kahi on, ega hooli seist palju. Mina aga armastan sind ja

felle pärast wihkan ma seppa, et ta sinu ja Priidu õnne wastane on. Ma soowin palawasti ja palun ööd ja päewad püha neitsit, et ta sind ja Priidut sest alatumast elust wälja aitaks, mille sees mina olen sündinud. See wõib aga üksi siis sündida, kui sa Saksa naeseks saad."

"Kas see siis nõnda suur õnn on?"

"Suuremat õnne ei wõi sa siin ilmas kätte saada. Talupojale ei wõi sa minna, sest nemad on kõik pärisorjad ja sina ja su lapsed peaksiwad niisamuti pärisorjadeks saama. Aga kui nad wabadgi oleksiwad, ma ei raatsiks sind siiski talupojale naeseks anda. Gestlasi ei paranda priius ega misgi asi. Nad on toored, kalgid ning karedad; kui keegi nende üle ei walitseks, siis sööksiwad nad üks teist ära. Naesterahwast ei mõista nemad lugu pidada, waid teewad temast teolooma. Sakste juures on aga naesterahwad kõrge aini sees. Neile on Jumal ise parema loomu pitseri näo peale waotanud: nad on näost ilusamad, kui teised inimesed, auusad, lahked ja helded..."

Siin jäi Krööt korraga wait, sest toa üks läks lahti ja Priidu astus sisse. Ta riided oliwad narus, pea paljas, juuksed sassis, nagu kahwatanud kui furnul. Ilma et ta healt oleks teinud ehk ühe ainsama pilguga ema ja õe peale waadanud, läks ta laiskade sammudega toa tagumisesse nurka ja heitis kummuli sängi peale maha. Ema ja õde tõttasiwad ta juurde ja walsiwad kaks pange täit küsimisi ta kaela. Priidu tõrjus neid tummalt käe liigutamisega enesest eemale. Wiimaks tõusis ta järsku istukille, wahtis pärani silmil ema

otsa, tegi kentsaka näo, mille peal valu ning meele-
 ärabeitmine lugeda olivad, ja ütles hoopis wõõra
 healega:

„Wawommuweeweawawawu!“

Priidu näost oli selgesti näha, et ta nalja tu-
 jus ei olnud. Naesterahwad lõiwad ehmatades käed
 kofku.

„Mis sul wiga, pojake?“ hüüdis ema wärisedes,
 kuna Mael nutt waraks oli. „Mis nad sinuga on
 teinud?“

„Wawommuweeweawawawu!“

„Käägi selgesti!“

Wastuse asemele ajas Priidu suu laiali lahti ja
 tähendas sõrmega tema sisse. Nüüd alles tuli wälja,
 et Priidul enam keelt suus ei olnud! Äsfitaja suust
 oli äsfitamise tööriist ära kaodatud.

„Rad on sinu keele ära lõiganud!“ tilja-
 tawad naesterahwad ühest suust ja hakkawad suure
 healega nutma. Priidu nikutas walusa näoga pead ja
 heitis uuesti kummuli maha.

Sel päewal ei saanud Risti Krööt enam mahti,
 rüütlite lahkuft ning helduft kiita. Aga seekord ei olnud
 tal õigust nende kiitust wähenkada. Zälle peame siin
 meelde tuletama, et wana aja seadusi meie aegsete
 kõrwa ei tohi seada. Rahwa äsfitajate palk oli seaduse
 järele piinlik surm ja räägitawal ajal, kus orduriigis
 iga päew mäsfamist karta oli, tähendas see tõesti
 suurt helduft, kui kohtumõistja rahwa äsfitajale, kelle
 süü selge oli, elu ning priiuse kinkis ja süüaluse wigas-
 tamisega leppis . . .

Kewade hakkas piffamisi lähenema. Gund oli üksi metsades tükati leida, kuna lagedad kohad ammugi paljad olivad. Risti talus, kus muidu karedal talwe ajaigi rahu ja rõõm olivad walitsenud, ei pandud see-
ford kewade tulekut suuremat tähelegi. Siin olivad inimesed nagu tatasemaks läinud. Sepa lõbusat jutu-
westmist ja südant fergitawat naerumürinat ei olnud siin ammugi enam kuulda. Priidu oli sest saati, kui ta nägi, et tema keeletumat keelt keegi ei mõistnud, hoopis tummaks läinud. Ta ei luusunud enam külade kaudu ümber, sest ta häbenes enmast inimestele näidata; ainus koht, kus ta weel ajuti jala tõstis, oli Willu sepakoda. Muidu aelas ta enamasti päewade kaupa selili fängis ehk istus kufagil murgas ja wahtis nukra näoga enese ette maha. Ka Mai oli alati tõsine ja sagedasti furb; tema ainjamad rõõmsad filmapilgud olivad need, kus ta salamahiti sepa seltsis wiibis ning selle mehe suuremata elurõõmu enese peale mõjuda lasi. Krööt ootas pikifilmi rättsipa Flittergold'i tagasitulekut ja läks selle lootuse petmise pärast päew päewalt kärjitumaks. Teine meeleärrituse põhjus oli see, et komtuur teda oma kaebtusiega sepa Willu peale ettegi ep olnud lastnud, waid talle selge sõnaga ütelda käskinud, et ta enese nagu enam losfi wärawa ees ei pidada näitama.

Ühel päewal läks Mai metsa alla külmalillesid otsima ja — ei tulnud enam tagasi. Kui ta ära olemine juba widewikuni oli kestnud, läks ema rahutumaks ning saatis Priidu sulastega otsima. Nad luusifiwad metsa risti ja põigiti läbi, ei leidnud aga

Maie kufagilt. Kui nad asjata otsimisest wäsinult ja haigeks karjutud kõrivedega tagasi tulivad, läks ema süda hoopis raskeks; ta hakkas rasket õnnetust aimama. Wiimne lootus oli weel see, et Mai üksipäini Willu juurde oli läinud ja sinna hiljaks jäänud. Krööt teadis küll, et Mai ja sepp wahete wahel salamahti koos käiswad ja oli selle üle väga pahane; aga ta armastas tüdart nii kangesti, et ta teda üleliigse waljusega kurwastada ei raatsinud. Ka oli sepp Willu Krööta filmas nii toores ja põlgamise wäärt inimene, et Krööt Maie armastust lapsikuks südame tuhinaks pidas, mis aegamööda iseenesest kaduma pidi. Nüüd aga käis häkitselt hirmus mõte Krööta peast läbi, et sepp Maie wana Gestlaste pruugi järele rööwinud wõis olla.

Risti Krööt tõttas kohe öö pimedusest hoolimata Priidu ja sulaste seltsis sepa juurde. Seppa ei olnud kodu; sulased ütlesiwad, et ta juba hommiku wara ei tea kuhu olewat läinud. Maie ei olnud keegi filmaga näinud. Krööt tahtis nüüd sepa elumaja läbi otsima hakata, aga majapidaja ning sellid ei lubanud seda mitte. Krööt jäi oma seltsilistega ukse taha ootama. Öö oli soe ja pime. Pehme tuul mühis es puude latwades. Ajuti kuuldi metsast öökullide ja huntide hulgumist, mis nagu walus piste Krööta südamest läbi käis. Oli Mai ehk metselajate roaks saanud?

Sulased jäiwad tulkuma. Priidu kõndis unega wõideldes sadat korda ümber maja. Krööt üksi seisis liikumata ukse ees, kuulatas ärksa kõrwadega iga wäiksemat kõminat ja wahtis kangeks läinud filmadega pimeduse sisse. Südaöö oli ammugi möödas, kui sepa

rasked sanunud kuuldavale tulivad ja ta pimedusest määratumal mõõdul suurendatud kaju puude warjust välja liikus. Krööt läks talle vastu, hakkas kabe käega julgesti sepa rindu kinni, katsus teda koguni pisut raputada, mis kumagi korda ei läinud, ning ütles vihast ja walu pärast kähisewa healega:

„Sina rööwel, kuhu oled sa mu tütre pannud?“

„Risti Krööt!“ hüüdis sepp ilmatuma imestusega — sest ta oleks ennemast mõnda sajapealist lendawat madu wõi wanapaganat ennaft oma ukse eest lootnud leida, kui seda naist.

„Jah, Risti Krööt, kes sind, õelat rööwelit, emme lahti ei lase, kuni sa talle tütre tagasi oled andnud,“ kähises õnnetu ema.

„Mis sa jampsid? Mis tütar sa minu käest tahad?“ kogeldas sepp, imestusest ehmatuse sisse sattudes.

„Mul ei ole ju enam kui üks ainuke ja nüüd on seegi kadunud. Miks sa mind weel pilkad, kuni waim? Sa tead, kus ta on. Too ta välja!“

„Ma ei ole Maie mõnel päewal näinud,“ kostis Willu, õnnetust aimates, wärisewa healega.

Risti Krööt sai aru, et wägiwald ja ahwardamine siin midagi ei aidanud ja hakkas selle pärast, nagu see naeste wiis on, korruga paluma:

„Pai kulla Willu, ära waewa õnnetuma ema südant. Sa oled wist Maria, nagu see talupoegade wana wiis on, omale pruudiks rööwinud. Ma annan sulle kõik hea meelega andeks, kui sa aga ütled, kus ta praegu on. Ära piina mind, kulla mees! Wõta, mis tahad, aga näita mulle üks ainuke kord mu tütrekese nägu!“

„Ma ei ole Maie näinud,“ kordas sepp otsekui finni nõõritud kõriga.

Tema heale sees wärises nii tõsine ehmatuse ja ahastus, et wiimaks Risti Krõõtgi, nii wisa kui ta oma umbusalduses oli, teda ilmasüütaks pidi arwama.

„Siis on kiskjad elajad mu tütre ära murdnud!“ kiljatas waene ema ja nõrkes filmapilguks nii ära, et sepp teda oma kätega pidi jalal hoidma. Krõõt sai kohe oma nõrkusest jagu, käskis seppa tulelontisid muretseda ja tõttas siis uuesti metsa, tütre jälgesid otsima. Sepp oma sellidega läks kaasa. Rahetja inimest, kõididel tulelondid käes, luusiswad metsa jälle risti ja põigiti läbi, ajuti üks teise ja kadunud tüdrukku nime hõigates, seisatades, mõnda jälge uurides, pead raputades ja mureliku nägudega ikka jälle uuesti otsides. Metselajad põgenesiwad hirmuga nende eest, unised kaarnad ja waresjed kaebasiwad kraaksjudes rahurikkumise üle. Koidupuna hakkas kumama, aga ei Risti Krõõt ega Willu ei tundnud wäsimust ega pannud tähelegi, et sellid ja sulased waewalt weel jalgu liigutada jaksiswad ning wahel püsti jala peal magama jäiwad. Üks sulane oli koguni kere pakku põõsa warjul maha pannud; Krõõt leidis ta sealt ja andis talle põlewa tulelondiga niisuguse meeletuletuse, et magaja kohe püsti kargas, lendawate sädemete üle ehmatades jookku pistis ja tagasi waatamata vähemast wiisjada sammu nagu nool edasi lendas.

Tulelondid oliwad kustunud ja päike tõusmas, kui sepp Willu mürisewa healega kõifi enese juurde kutsus. Risti talu lähedal oli ta lumelapikese seest hobuste

jäljed leidnud ja nende keskel inimese jala jälje, mille suurus ja näomood selgesti ta sünnitajat üles tunnistasiwad.

See oli Maie jälj!

Teisi tema sugusid ei olnud lume peal enam näha ja maapind oli sel kohal nii kõrge, kuiw ja kuuseokas- tega kaetud, et Maie kerged jalad tema peale jälgi ei wõinudgi jätta. Hobuste jälgedest wõis paiguti ka weel kuiwa maa peal aru saada. Lumelapike näis jälgede pööramise paik olewat, sest nad käiswad siit edasi ja tagasi, ilma et Risti taluni oleksiwad ulatamid. Enne kui neid edasi hakati otsima, saatis Krööt ühe sulase koju kuulama, kas Mai kogemata tagasi ei ole tulnud. Sulane tõi warsi sõnumi, et seal keegi Maie hingegi ep olnud näinud.

Risti Krööt waatas wasta tahtmist abi otsides sepa peale.

„Nüüd on asi selge,“ ütles Willu nukralt. „Mai on rööwlite kätte langenud ja rööwija ei ole wist keegi muu, kui mõni rüütel wõi mõisnik.“

„Siis elab ta ikka weel,“ hüüdis Krööt peaaegu röömsasti.

Üks sulane tuletas meelde, et ta hiljuti noort Sassa moodi ratsalist olla näinud, kes talu ümber sõitnud ja üle aia sisse luurinud.

„Oh! oli see koguni rätksepp Flittergold!“ hüüdis Krööt.

Alga sulase jutu järele oli wõõras ratsaline kõrge kaswu, ühe näo ja pifa, pruuni „kihwadega“ (moka- habemega) mees mõisniku riides olnud — märgid, mis lühikesel, kildura ja tedretähelise rätksepa kohta sugugi ei tahtnud pasfida.

„Kas see ei olnud ehk seesama noorsand, kes komtuuri kaafas oli, kui Priidu ära wiidi?“ küsis sepp.

„Waat', waat', nüüd tuleb meelde, kus ma ta nägu enne olin näinud,“ wastas sulane terwe näoga naeratades. „Seesama pagan neh, just seesama, nagu ta on. Bergel teab, kuda inimese mälestus wahel nii segaseks läheb.“

„Siis ei ole keegi muu kui komtuuri wennapoeg, Goswin Hernike, Maie rööwija,“ ütles sepp tumeda healega.

Krõõta näost ei wõinud aru saada, kas kuulnud uudis teda röömustas wõi kurnastas, aga ta tunnis-
tas ennast nüüd alles surmani wäsinuks, jättis jälgede otsimise meeste hooleks ja tuikus koju.

Mehed hakkasiwad hobuste jälgesid taga ajama. Need käiswad esiotsa Wiljandi poole ja pöörasiwad siis järsku pahemat kätt kõrwale, oliwad paiguti selgesti näha ja kadusiwad siis jälle nii täiesti ära, et kaua pidi järge otsitama. Jäljed lõppesiwad wiimaks suure tee peale ära; teinepool ei olnud neid enam kufagil leida. Sepp saatis kõik seltsilised siit koju ja kõndis üksipäini edasi Puidu mõisa poole. Tee peal kuulas ta talupoegade urtsikutest ja wastutulijate käest hoolega järele, kas keegi eila meest ja naist ühe hobuse seljas ei olnud näinud. Wastuseks raputati igalpool imestades ja naerdes päid.

„Nad on wist maantee peal tüki maad tagasi ja siis metsast läbi koju sõitnud,“ mõtles sepp. „Aga miks nad sel korral nii ettewaatlikud oliwad?“

Ta oleks hea meelega kohe Puidu mõisa sisse ja ja noorsanda kallale tunginud, kui see wõimalik oleks

olnud. Aga Puidu mõis oli, nagu muudgi mõisad sel fardetawal ajal, päris kindlus sügawa kraami, kõrge müüride ja maha lastawa wärawaga. Ilma kutsumata ega teatud asjata ei lastud kedagi sisse ja sepp pidi sel korral tühja kätega ümber pöörama.

8.

Terwest orduriigi kehast käis sel ajal otsekui hommikune wiluwarin läbi. Rõhutud rahwaste, Gestlaste, Lätlaste, Sengallide ja wana Preislaste sees ei olnud endise wabaduse mälestus mitte weel täiesti kustunud. Nad said aru, et nad endid mõnest sajust mehest, kelle sees ammuigi enam wana ristisõitjate kangelaswaim ei elanud, jalge alla tallata lasiwad. Nad hakkasiwad igas küljes päid tõstma ja salamahiti mässamist walmistama. Küll oli rüütlitel palju rikkust, sõjawäge ja kõiki sõja abinõusid, aga ka palju waenlasti. Pihkwa ja Nowgorodi Wenelased, niisama ka Hansa linnade kaupmehed wihkasiwad neid kui kaubateede takistajaid ja ahneid saherdajaid; Leedo maa noored würestid, tark Olgerd ja wahwa Keistut, oliwad nendega alalises sõjas; paawstidgi, sel ajal Avignon'i linnas Prantsuse maal elamas, ahwardasiwad ordut kiriku maade riisumise, piiskoppide wangistamise ja nende käskjalgade tapmise eest hoopis ära kaodata ja lasiwad endid üksi raskete rahaohwrite läbi lepitada. Niisuguse asjaseisu juures wõisiwad rõhutud rahwad küll mässamisest head õnne loota.

Aga ordurüütlitel oliwad terawad filnad ja kõrwad. Nii pea kui nad nägiwad, et talupoegade seas mõnes kohas liikumine tekkimas oli, tegiwad nad omad kindlad linnad ja lossid weel kindlamaks, suurendasiwad

fõjawäge ja hirmutasiwad talupoegi sõjariistade kõlina ning raskete nuhtlustega. Nõnda saiwad Lätlaste, Semi-gallide ja Preislaste püüdmised juba sündides ära lammamatatud ja Liivi maa Gestlastega ei olnud lugu palju teisem.

Nädal enne Jüripäewa tuli Gesti maalt saadik sepa Willu juurde ja kuulutas, et mässamine Jüripäewa ööl teatud wiisil pidi algama. Sepp raputas pead, sest ta tundis Wiljandi Gestlaste mõtteid, aga ta kutsus siisgi mehed wana kantsi waremetsesse kokku ja pani neile saadiku nõudmised ette. Mõned, iseäranis nooremad, olidwad küll kohe nõuus, aga suurem hulk lõi kartma, teades, et Wiljandi loss sõjameestest kubises ja tugewad wäesalgad üle terve maakonna laiali laotatud oliwad. Küll kõneles ja manitses sepp, et nad parajat aega mööda ei laseks minna, kus kõik Gestlased esimest korda ühes nõuus oliwad ja ettemõtmisele wähegi kordaminemist wõis loota. Aga talupoegade julgus oli kadunud; nad jäiwad leigeks ja wõtsiwad wiimaks nõuuks, et sõjale küll ikka pidiwad walmis olema, aga enne ära ootama, kuida Gesti ja Saare maa wendade käsi saab käima.

Nõnda lõppes see koosolek; wõib olla, et tema otfusel meie maa ajaloo kohta suur tähendus on olnud.

Sepp oleks hea meelega üksipäini „Tasuja“ juurde tõtanud ning tema käsu all Daanlasi uhtuma hakanud. Aga tal oli enne üks kodune asi õiendada ja õigele Gesti mehele on tema kodused asjad igal ajal tähtsamad olnud, kui üleüldised.

Sepa kodune asi oli Maie peastmine.

Mai oli ikka weel kadunud, aga sepp teadis nüüd

juba selgesti, et tema tuifene noore ja ilusa kulli küüsis oli. Willu oli nimelt üht Puidu mõisa sulast nii kaua oma kõige kallima wiinaga jootnud, kuni sulane oma peremehe saladuse wälja rääkis. Wuidu ei arwanud mõisnikud ega ordurüütliid talutüdruku rööwimist mitte nii suureks asjaks, et tema salalhoidmisest palju oleksiwad hoolinud. Noor Hernike aga oli — sulase jutu järele — ilusat Maie nii kangesti armastama hakanud, et ta teda ennast kui oma silmamuna ja tema rööwimist kui mõnda surmanuhtluse wäärilist kurjategu kõikide eest warjul hoidis. Sepp Willu oli mitu korda katsunud mõisa sisse tungida, aga näis, kui oleks just teda kõige kangemini eemal hoida püütud. Teda ei lastud mingisuguse põhjuse all sisse. Ta oli öö ajal üle müüri katsunud ronida, aga wahid oliwad teda iga kord tagasi peletanud. Sala walu näris Willu südant; ta läks igapäew nukramaks ja luustis, wahel üksi, wahel Priidu seltsis, mõisa ümber, asjata lootes, et kogemata kaugektgi Maie kallist nägu näha saaks.

Jüripäew läks mööda ja tema kannul tuliwad Gesti maalt koledad sõnumid. Talupojad oliwad ühe ööga peaaegu terve Sakslaste ja Daanlaste soo lagedal maal ära häwitanud, mõisad maha põletanud ja endid suureks sõjawäeks ühendanud, mis Tallinna alla tõttas. Selle sõnumi peale tegiwad siin ja seal ka Liivi maa Gestlased üksikuid mässamise katseid, milledest aga ordurüütliid kergesti jagu saiwad ja talupoegi nõnda ära hirmutada mõistiwad, et need waewalt weel hingata ja salamahiti õnnelikumate kaaswendade poolt abi loota julgesiwad.

Sepp Willu mõtles ööd ja päevad Maie peastmise peale; mõtles peaoegu nii kangesti, et lolliks läks, aga ei saanud süisgi õigele otsale. Töö jättis ta täiesti sellide hooleks; naljasõna ei kuulnud enam ta süüst; toit ei tahtnud talle maitsta ja wiina jõi ta üksi süis, kui kuri mõte teda waemas, et Mai teda enam ei armasta . . .

Ühel päeval läks sepp Priidu seltsis Wiljandisse ja tahtis pika tõrkumise järele esimest korda jälle komtuuri jutule saada; aga komtuuril oli praegusel murelifel ajal nii palju tegemist, et ta seppa enese ette ei lasknud. Öhtul istusiwad sepp ja Priidu ühes kõrtsis, kui ukse taga wantri mürinat kuuldi ja üks Priidu mõisa sulane, keda Willu tundis, süise astus.

„Kas sina sõitsid ette?“ küsis sepp.

„Sõitsin küll,“ wastas sulane uhkesti; „kahe hobusega sõidan.“

„Miks n'a toredasti?“

„Puusärki wean linnast koju.“

„Kelle puusärki?“

„Wana herra.“

„Kas wanamees juba walmis?“

„Eila öhtu sari. Ole mees ja lase anda.“

„Säh, joo. Kas puusärki mõib näha?“

„Mine wahi, kui tahad. Ilus asi, esimesest linna meistrist tehtud.“

Sepp ja Priidu läksiwad õue. Suure kerega wanter, puusärk peal, seisis kõrtsi ees ulu all. Puusärk oli tõesti tore wärk, tugewast tammepuust wäga kunstlikult tehtud, hõbejalgadega ja ka muidu hõbedega

rohkesti ehitatud. Raas oli naeltega finni löödud, aga sepp tõstis ta ühe raskuga üles.

„Mim ma weew?“ hüüdis Priidu ehmatades.

Sepp ei andnud vastust, waid mõttis filmadega puufärgi pikkuft, nikutas pead ja hakkas hoolega ümber ringi luurima. Oli juba kaunis pime ja uulits inimestest tühi.

„Nüüd on nõuu leitud,“ ütles Willu tasakesti.

„Säh, wõta raha, maksja kõrtsmikule ära, katju sulast-
joomisega weel pisut kõrtsis finni hoida ja meelita teda, et ta sind wantri otsa peal kuni Priidu mõisa ligidale kaasa wõtab. Seal peida ennast metsa sõrwal ära ja oota, kuni sa kolm korda warekse kraaksumist kuuled. Sina wasta niisama, küll m'e siis teine teist jälle leiame. Kui ma puufärgi sisse olen heitnud, siis pane kaas jälle kõwasti finni.“

Priidu andis omal kentsakal keelel sõbrale märku, et ta teda hulluks peab. Sepp oli Priidu kõnewiisiga nii ära harjunud, et ta igast sõnast aru sai; temaga ei häbenenud Priidu mitte rääkida, kuna ta muude inimeste seltsis tumm oli. Seeford aga ei näitnud sepp sõnagi mõistwat, ei sest, et Priidu tema mõistust segafeks pidas, ega sest, et Priidu ise puufärki pugeda nõudis. Sepp wahtis weel korra ettemaatlikult ümberringi, kas kusagil hullu tembu nägijaid ei oleks, ja ronis puufärgi sisse; tema õnneks oli surunud mõisnik üks neist kõige kehakamateft Westfalia hiiglastest olnud.

„Kas pead nüüd hästi meeles, mis ma ütlesin?“ küsis sepp kaane alt.

Priidu nikutas nukralt pead.

„Siis woota kaas finni.“

Priidu lõikas oma kõige haledama näo, surus veel forra sõbra kätt ja — täitis kasku.

Kõrtsituppa astudes wärises ta kui haawaleht, aga meie wõime julgesti ütelda, et see wõrukael sugugi ei oleks wärisenud, kui teda ennast elusalt puusjärki oleks pandud.

Üürifese aja pärast kuulis sepp Priidut ja pool joobnud sulast kõrtsitoast wälja tulewat. Sulane wandus tüki aega hobuseid ilma mingisuguse põhjuseta maa põhja, naeris suure healega selle üle, et Priidu otskui tumm märkide läbi rääkis, hakkas siis seppa põhjama, kes warga moodi ära kadunud, ja lubas wiimaks toreda lahkusega Priidut wankri ääre peale istuda. Wanker hakkas mürikses mööda auklist teed edasi kõikuma.

Tund aega kestis wankri põrin ja kõikumine. Sagedasti mõtles sepp lange tõukamise ajal, et nüüd wiist wanker ümber, puusjärg lahti ja terve ettewõtmine lubta läheb. Oli tee pehme, liiwane ja liikus wanker tasakesti, siis oli sepal tundmine, nagu oleks ta täiesti furnud ja maha maetud; ta hing jäi rindu kinni ja weri soontes hakkas tarretama. Siis lõi sepp kättega wastu puusjärgi seinu, õõrus rinda, tõmbas sügawalt hinge ja märkas, et weri ikka veel soojalt ja kiiresti soontes woolas, et ta elus inimene oli; südamesse afus jälle tugewuse tundmus ja julgus, mida surm isegi ei suutnud kohutada.

Kord jäi wanker seisma ja Willu kuulis tumedat praginat, nagu oleks mõnda rasket asja ahelatega üles tõmmatud. Wanker hakkas uuesti liikuma ja jäi warsti jälle seisma. Sepa wahwa süda hakkas kängesti tufsuma. Ta sai aru, et wanker Priidu mõisa õue peale

oli jõudnud. Võitlemise, võib olla ka surma tund oli käes!

Willu kuulis sammude kõminat ja inimeste healesid, millede hulgas üks käsku andis, et puusärki suurde saali pidi kantama. Puusärk hakkas kerkima, waos aga koha jälle rakstatades tagasi.

„Tohoo pime, kui raske!“ hüüdis keegi. „Ega ta ometigi tinast ole?“

„Selge tammepuu,“ seletas teine heal, „aga nad on talle hullupööra hõbedat peale ajanud, see'p ta nii raskest teeb.“

„Vaata, kuhu nad kallist hõbedat loobivad!“ nuri-
ses kolmas.

„Wõtame kaane pealt ära, üks siis ole kergem kanda,“ andis neljas heal nõuu.

Witmed käed hakkasivad puusärgi kaane kallal krabis-
tama. Sepa süda tujus kuuldawalt. Juba hakka-
sivad naelad järele andma. Sepp nägi prao wahelt
tulelontide läiget. Ta südame tujumine jäi korraga
seisma . . .

„Mis t'e seal n'a kaua mängite?“ käratses eemalt
üks wali heal. „Kohu wõtke puusärk õlade peale ja
kandke sisse!“

„Ta on kole raske; tahtsime kaane pealt ära wõtta,“
anti wankri ümbert wastuseks.

„Oh teie laisad waresjed!“ kärkis esimene heal.
„Kus piits on? Küll ma t'e kerefid kergitan! Nemad
lurjusjed hakkawad herrade asju lahti kangutama! Tohoo
pöörased!“

Beel selle kõne kestmise ajal sai puusärgi kaas ühe
rakfuga jälle kinni waotatud, puusärk kerkis uuesti, oleks

jälle peaaegu wääratanud, liikus siis ähkiwate meeste õlade peal pikkamisi edasi, wist mõnest trepist üles, seft et sepa jalad tüki aega taewa poole näitawad, ja sai siis ühes kohas maha pandud, kus kandjate sammud kängesti kõmisesiwad. Sepp kuulis weel kandjate wandumist nähtud waewa üle ja nende sammude kaugele ära kadumat kõla. Siis walitses puusärgi ümber haua waihus.

Sepp surus käepääd puusärgi kaane wasta, kuulatas weel korra terawasti ja tõstis siis kaane pealmise otša korraga üles; ta nägi ennast suures, wõlwitud faalis, kõrge aluse peal; üks ainuke lamp, mis ühes nurgas laest maha rippus, andis tumedat walgustust; inimesi ei olnud kusagil näha, aga ühes kohas oli seina tagant healte kõminat ja sammude kahinat kuulda. Mõtte kiirusega tõstis Willu puusärgi kaane täiesti üles, ronis maha, surus kaane jälle kinni ja jooksis kikiwarbul ühe ukse poole, mille taga hoopis waike lugu näis olemat. Juba oli ta käe lingi külge pannud, kui ta film teise seina peale langes, kus kõiksugu sõjariistad rippusiwad. Need meelitawad endist sõjameest niisuguse wäega eneste poole, et sepp suurest hädaohust hoolimata sinna jooksis ja raske rüütlimõõga seina pealt wõttis. Rahe, kolme määratuma sammuga kargas ta jälle tagasi ja oli juba ukse wahel, kui saali teises otšas üks kriiksus ja wali heal hüüdis:

„Kes seal on?“

Willu ei andnud enesele aega wastata ega pööranud peadgi ümber, waid lükkas ukse enese taga kinni ja libises kuilmata sammudega edasi. Ta oli pika ja pimedada wõlwaluse sisse sattunud. Rätt kaudu kobas

ta õnne peale edasi. Pea komistas ta ühe asja üle ja leidis katsumise waral, et see kivist trepi hakatus oli. Ta lippas trepist üles ja sattus ümmarguse ruumi sisse, kus üks kõrge ja kitsas aken nii palju walguse kuma andis, et ta kaht ust wõis näha, milledest üks palkoni peale, teine Jumal teab kuhu wiis. Wiimase uste ette jäi sepp seisma ja piilus lukuhaugust läbi. Uste taga oli pilkane pimedus, aga sepp arwas sealt-poolt kaugele healte kōminat kuulwat. Natuke aega oli ta kahewahel, kas õnne peale ust lahti teha ja, olgu kuhu tahes, sisse astuda, wõi enmast palkoni peale ära peita ja oodata. Ta oli kuulnud, et Puidu mõisas naesterahwaste elutoad teise korra peal olewat ja arwas, et wiist ka Maie sealsamas warjul hoitakse. Kalli neuu läheduse aimamine tegi sepa ihaldust, teda näha, nii tungiwaks, et ta sugugi enam kannatada ei suutnud.

Üks läks kriuksudes lahti ja sepp astus kitsa ruumi sisse, kus muidu täiesti pime oli, aga kangel ees pool nõrk, peenike walguse kiir paistis, mis ühest lukuhaugust näis tulewat. Sepp tõttas sinna, piilus haugust sisse, ei wõinud küll midagi näha, sest et wõti ees oli, kuulis aga nüüd selgesti naesterahwa rääkimist, mis aga weel kangel näis olewat; sepa hing jäi finni, sest ta arwas Maie healt ära tundwat.

Ettewaatlikult katsus ta uste linki tõsta, aga ta südame ärritus oli nii kange ja põnewus nii suur, et ta oma liikmete üle enam õieti ei suutnud walitseda. Üks läks pisikese kriuksuga lahti ja sepp wahtis ilukambri sisse, mille seinad puunikerdustega ehitatud oliwad. Maalitud laes rippus klaasist lamp, mis wähe walgust andis. Taga seinas oli lahtine üks ja selle taga jälle

walgustatud kamber. Seal olivad faks nägemata naesterahwast, kellest üks heale järele Mai pidi olema, teine teisega elawalt kõnelemas. Ühe filmapilguga oli Willu ukse enese taga kinni tõmmanud ja ennast suure abju taha peitnud, mis ukse ligidal nurgas seisis.

„Kes seal on?“ hüüdis tagumiseft toaft naesterahwa heal, mis sepale ka tuttam kõlas; ta mõtles järele ja sai warsti aru kätte, et see keegi muu ei olnud, kui preili Adelheid Hernike, Wiljandi komtuuri wennatütar ja nüüdse Puidu mõisa omaniku õde.

„Kes seal tuli?“ kordas preili Adelheid, kui esimese küsimise peale wastust ei tulnud.

Ühe filmapilgu walitses mõlemates tubades täieline waius.

„Ma hakkam kartma,“ ütles Adelheid aralt. „Kas sa julged järele waadata, Maieke?“

Sepp kuulis kergete sammude kahinat.

„Siin ei ole inimese hinge ja uks on kinni,“ ütles Mai tagasi minnes.

„Aga ma kuulsin selgesti, kuida uks lahti läks ja jälle kinni sai pandud,“ hüüdis Adelheid imestades.

„Ka minule näis nõnda, aga wist on mõni muu kõnin meid eksitanud,“ kostis Mai.

„Arwad sa?“

„Mis siis muud, preili Adelheid?“

„Aga mina arwan, et uks siisgi lahti sai tehtud ja et see keegi muu ei olnud, kui kurbjase tütar, kes igalpool luurimas ja kuulatamas käib, kus midagi räägitakse. Homme lasen ma temale hea nahatäie witsju anda.“

„Pai preili, ma ei saa Teist aru.“

„Kuda nii?“

„Teie olete muidu nii hea ja lahke, kui ingel; kuda võib Teie süda siis lubada, et teist inimest pehsetakse?“

„Jampsid sa, Maieke? Kas ori ilma viitsata võib elada? See on ju neile niisama tarvis kui igapäevane leib.“

„Kes Teile seda on ütelnud?“

„Kõik inimesed.“

„Pai preili, Teie olete minuist targem ja Teil võib õigus olla; siisgi palun ma südamest, et Teie kujukase tütre nuhtlemata jätaksite.“

„Oh sina tuikeise hing!“ naeris Adelpheid rõõmsasti.

„Kes sinu palwete vastu võib seista? Jäägu ta siis seeford weel karistamata, aga tulewal korral saab ta kahewõrra.“

Adelpheidi kõnewiis oli nii südamelik ja ilmasüüta, ta heal nii mahe ja magus, et keegi tema südame headuse pärast kahewahel ei võinud olla. Kui tema mõtted mitte täiesti meieaegse noore neiu mõtted ei olnud, siis peame selles asjas jällegi mitte teda, vaid tema aja waimu kohtu ette kutsuma.

„Meie jutt jäi pooleli,“ ütles Adelpheid. „Minu wend loodab kindlasti, et sa teda ikka armastama hakkad.“

„Si hakka,“ wastas Mai tasafelt.

„Sa tead, Maieke, et mina sellega mitte rahul ei ole, et wend Goswin sind wägise siin kinni peab, aga mis võin mina tema vastu parata? Tema ütleb, et ta ilma sinuta elada ei wõi ja tahab sind hiljem, kui ta Saksmaale läheb, oma prouaks wõtta. Siin ei

ole see wõimalik, sest meie maa seadused ei luba mitte, et rüütliisugu Saksa mees Gesti sugust naese wõtab. Aga ma ei usugi, et sina tõesti Gesti tüdruk oled. Sul on nii peenikesed jooned ja nii õrn keha, et wähe sinu sarnatseid lossipreilijid on. Talutüdruk ei ole ja ihu ega hinge poolest. Sul on niisama auus meel ja uhke waim kui minulgi. Goswin ei wõi sulle mitte täiesti wasta meelt olla, aga sa ei taha seda mitte tunnistada. Ka mina wõiksin, kui mind kogemata peaks rööwitama, oma rööwijat küll armastada, aga ilmasgi ei saaks ta armast sõna minu suust kuulda. . . . Aga sa ei lähe sugugi punaseks. On see wõimalik, et sa Goswini peale sugugi ei mõtle? Dmetigi on maailmas nii ilusaid, tugewaid ja wiisakaid mehi wäga wähe. Mina olen terwel eluajal üht ainust meest näinud, kes mehelise iluduse poolest mu wenna kõrwa wõiks astuda wõi koguni warju tema peale heita."

"Wist mõni wõõra maa rüütel?" küsis Mai.

"Ei ole. Ta elab meie maakonnas."

"Ma ei usu, et meie rüütlite ja mõisnikkude hulgaft keegi Teie wenna üle wõiks käia," ütles Mai julgesti.

Kuulaja Willu süda hakkas forraga walutama.

"See mees, kelle peale mina mõtlen, ei ole rüütel ega mõisnik," seletas Adelhaid pisut nukralt.

"Mis ta siis muidu wõib olla?"

"Ma ei tohi sulle enam ütelda, kui et ta kõige kenam ja kangem mees meie maal on."

"Kõige kenam ja kangem?" küsis Mai pisut kahtlaselt ja pilgelikult.

"Kõige kenam ja kangem," fordas Adelhaid kindla

ufuga. „Ma olen teda ainult mööda minnes mõnikord näinud, aga ma ei saa teda oma meelest kaodata. Ma ei tohi tema peale mõelda ja pööran ikka filmad kõrwale, kui mööda sõites teda kogemata näen, aga ta kaju jääb ikka mu filmade ette.“

„Kas ta siis suure maantee ääres elab?“ küsis Mai aralt.

„Ta ei ela meist kaugel . . . Aga miks su paled nii kahwatumad ja filmad hirmu täis on?“

„Ma arwasin eestois kahinat kuulwat,“ kogeldas Mai.

„Kas sa nii kartlik oled? Pole seal midagi . . . Kuule, Maieke, selle eest et mina sulle oma patud olen pihtinud, pead sa mulle nüüd ütleva, keda sina armastad.“

„Si kedagi.“

„Aga miks su paled punaseks lähewad? Üra tühja jalga. Kardad sa, et ma seda wennale räägin ja sellega sinu armsale õnnetust walmistan? Tühi kartus. Kas tahad, ma ütlen sulle täff tüfilit, mis nagu see mees on, keda sa armastad? Kuus jalga pikk — jah? Kollased, käharad juuksed, lai, walge otsaesine, nagu joonis ja jumekas, filmad sinised, alati elurõõmu ja kelmust täis, nina peenike, suu wäike ja pehme, nagu naesterahwal, habe tihe ja tõmmukam kui juuksed, koha ilmatu suur ja lai, aga siisgi kena kui kiwiist raiutud kangelase kaju, iga soon rammust paisumas, käed ja jalad häbemata suured ja tugewad . . . Ühe sõnaga — sa armastad seppa Willut!“

Tagumisest toast oli kerget praginat kuulda, nagu oleks keegi pisukefi klaasist asju maha wisanud.

„Oh õnnetust, tops täiesti puru ja kõik pärlid maas!“ kurtis Mai.

„Lase olla!“ hüüdis Adelseid. „Ära kummarda, näita mulle oma nägu!“

„Dot', oot', ma forjan pärlid maast üles . . .“

Sepp kuulis taseft rabelemist ja Adelseidi naeru, aga see naer ei olnud mitte täiesti loomulik ega rõõmus. Rabelemise müdin lõppes warfi.

„Mis ma sest salgan?“ ütles Mai uhke rahuga.

„Jah, mina armastan seppa Willut, ja mitte üksi tema tugewuse ja iluduse pärast. Teie olete tema wäljaspidist nagu hoolega silmitsenud ja arwate teda tundwat? Teie ei tunne teda mitte, sest et Teie tema südant ei tunne. Mina aga tean, et ta mitte üksi wäljaspidise iluduse poolest kõigist rüütlikest üle ei käi, waid et ta kõige auusam, wahwam ja mõnusam mees maa peal on. Kes kord tema kuldsse südame sisse on waadanud, see ei wõi teist meest enam ilma peal armastada.“

„Aga ta ei ole weel kordagi sind peasta katsumud,“ ütles Adelseid pisut pilgelikult.

„See näitab üksi, et ta minu olemise paika weel ei tea. Jumal andku, et ta seda ialgi teada ei saaks!“

„Kuda nii?“

„Ta ei jääks enne rahule, kuni ta mind peastaks, ehk ise surma leiaks.“

„Minule on julged mehed meele pärast. Ma tahaksin hea meelega näha, kas sinu sepal nii palju julgust on, et siia sisse tungiks ja sinu otsekui lõukoera suust wälja kisuks.“

„Mina ei soowi seda mitte, sest ma armastan teda pisut enam kui . . . Teie!“

„Tasa, tasa, Jumala pärast!“ sosistas Adelheid kohkunud healega. „Ma kuulen kedagi tulewat.“

Tõesti astus üks inimene eestois uksest sisse. Sepp surus ennast sügavamasse ahju taha. Tulija oli üks orjatüdruk ja kuulutas, et wanaherra puusärki panemine kohe pidi algama; noorherra lasewat selle pärast ka preilid alla paluda. Paar minutit ei olnud muud kuulda, kui kergete sammude ja naesterahwa riiete kahinat. Wist kohendas preili Adelheid oma ülikonda ja pani ehteid juurde.

Warsti tuli weel keegi raskemate sammudega uksest sisse ja läks tagumise kambrisse. Sepp kuulis noort mõisaherrad ütlemat:

„Kas weel ei ole walmis, õeke? 'Pole suuremat ehitamist tarwis, sest wõõraid on wähe ja noori sugugi.“

Selle peale oli preili Adelheid kohe walmis ja läks tüdrukuga ühes wälja. Goswin ja Mai jäiwad üksi. Sepp pigistas hambad kokku.

„Waata, Mai, mis sa minuga oled teinud,“ ütles Goswin etteheitwalt. „Ma ei ole kuri inimene ega külma südamega, aga praegu pandakse mu isa puusärki ja mina ei ole weel pifararad filma saanud ega oma õnnetuse peale mõtelnudgi. Sa oled mind ära nõidunud, nii et ma unesgi muud ei näe kui sind üksi. Miks sa waewad mind nii armutumalt?“

Mai ei kostnud midagi.

„Ole mu wastu wähegi lahke ja sõbralik, siis tahan ma su kõige alam julane olla,“ rääkis Goswin edasi. „Kässi, mis tahad, ja kõik saab kiiresti täidetud. Sa pead alati südis ja sammetus käima, kõige paremad hobused peawad su õrna keha kandma ja kõige

uhkemad rüütlid su ees kummardama ... Kallis Maieke, ühe ainsama nuiisu eest ..."

"Jätke mind rahule!" karjatas Mai.

"Ma ei wõi sind rahule jätta!" hüüdis Goswin tuhinaga. "Sa ei pease ialgi minu käest, niisama wähe kui mina sinu paelust peasen. Ütle, kas tahad mu naene olla? Kas tahad? Ütle midagi, olgu see mis on!"

"Laske mind koju minna!"

"Ma ei wõi, Maieke, ei wõi, ei wõi. Waata peeglis enese näo peale ja ütle siis ise, kas keegi mees niisugust warandust oma tahtmisega käest ära wõib anda? Kui fina mind ei taha, siis ei pea sa ka kellegi teise mehe omaks saama. Oh Maieke, küll oled sa ütlemata ilus! Ma wõiksin sind igawesti nuiisutada ja kaisutada ..."

Kuulmise järele näis, nagu tahaks ettemõtlik noor-mees tähendatud igawiku hakatust teha, aga Mai tõu- kas teda kõigest jõust tagasi ja enne kui armufange rüütel uuesti tormi sai jooksta, langes raudhaambri raskune rufikas ta pealae peale ja sirutas tema uima- felt põrandale maha.

"Kas tahad kaasa tulla?" küsis sepp Willu.

"Tahan," kostis Mai.

"Ega siin kufagil salauft ei ole, mille läbi wõiks põgeneda?"

"Ei ole."

"Siis lähme, kuhu juhtub!"

Sepp tõstis Maie kui wäetima lapse pahema käega üles, wõttis mõõga paremasse peosse ja tõttas wälja palkoni peale. Paar süllda madalamalt käis õuemüür läbi. Allahüppamine oli kardetaw. Kui hüppaja müüri

peal jalgu ei murdnud, siis wõis ta kuffumise korral müüri taga seda kergemini kaela murda.

„Kas julged eluga mängida?“ sosistas sepp alla poole näidates.

„Alma finuta ei taha ma elada,“ wastas Mai tafafesti.

Sepp surus neiu kõvasti enese külge, ronis palkoni ääre peale, seadis ennast istukile ja hüppas alla. Ta jalad said hirmsasti ära põrutatud, aga ta jäi õnnelikult müüri peale seisma.

„Hohoo, kes seal on?“ hüüdis kellegi heal pimedusest ja müüri peal tuli rutuliste sammude kõmin ligemale. See oli wist müüri peal walwaja ööwaht. Ühe peal hakkaswad koerad haukuma. Sepp hüppas müüri pealt maha ja seisis nüüd sügawa kraawi ees, mille põhjas wesi tumedasti läikis. Seal pidi läbi mindama. Willu jooksis kraawi kallast mööda alla ja astus julgesti wee sisse; põhi oli pehme ja läks ruttu sügavamaks. Wesi ulatas Willule juba kaenla alla ja ta walmistas ennast ujumisele, kui põhi jälle tõusma hakkas. Käimine sügawa põhjamuda sees wõttis palju aega. Mõisa õue peal oli juba wali käre tõusnud, kui põgenejad teise kaldale jõudsiwad. Sepp jooksis üle lageda wälja otsekõhe metsa poole. Esimeste puude wahel jäi ta filmapilguks seisatama ja kraaksus kolm korda kui wares. Niisamasugune heal wastas üsna ligidalt. Warsti ragisesiwad kuiwad oksad kellegi jalgade all ja Priidu kuju ilmus kui keeletu tont pööfaste tagant.

„Pane mind nüüd maha!“ sosistas Mai.

„Ei, nüüd on rutt taga,“ wastas sepp ja hakkas hiiglaste sammudega pimedada metsa sisse jooksuma.

Maene Priidu! Niisugust jooksu ei olnud ta veel eluajal katsunud. Tal ei olnud muud midagi kanda kui tubli wemmal, aga ta jõudis suure waewaga sepa järele, kelle sammusid kallis koorm mitte ei raskendanud, waid tiiwustas!

9.

Põgenejad wõiswad umbes kümme minutit jooksnud olla, kui sepp tähele pani, et Priidut enam tema kannul ei olnud.

„Priidu, ae Priidu!“ hõikas sepp seisma jäädes ja tagasi waadates.

Raugelt wastas walus hoigamine; sinna tötates leidis Willu, et Priidu ennast puu najale toetas ja külgesid õõrus. Ta löötutas nii kangesti, et waewalt healt sai teha. Aga ta segaseid sõnu ei olnud wajagi; oli muidugi näha, et Priidu hirmus wäsinud ja walusatest pistetest waewatud oli. Sõnadest wõis veel nii palju aru saada, et ta teisi edasi kihutas ja ise maha soowis jääda.

Sepp oli kahewahel; Mai aga ütles kindla sõnaga, et ta wenda üksi pool suraolt tagaajajate ja metselajate kätte ei jäta. Teatud asi, et naesterahwad seal julgemad on kui lõwid, kus nende südame heldus ja kaastundmine äratatud saab. Olgu nende abist siis kasu wõi kahju, olgu see hea wõi paha, mis nende ärganud tundmine neid tegema ajab — tehtud saab see ikka.

Pidi siis Maie soowi järele oodatud saama, kuni Priidu jälle edasi wõiks astuda. Willu pani nüüd alles Maie maha; ta läks otsima ja leidis hea peidupaiga kõrge ja paksu rägastiku keskel, kuhu ühe ainsa-

ma, kitsa augu läbi mõis sisse peaseda. Sinna istu-
 siwad Mai ja Priidu maha, kuna sepp rägastiku juu
 ees walwas. Metsas mühas wali tuul. Ta käristas
 paksu pilweriinga, mis seni taewaft oli katnud, aega-
 mööda lõhki ja puhastas kuu kahwatuma kiirtele teed.
 Walgus tungis uudishimuliselt põgenejate urkasse, pani
 mändade okkad nõiduslikult läikima ja külwas metsa
 kohutawaid warjusid täis.

Korraga armas Willu kaugelt kuiva ja lühikeft
 koera haukumist kuulnud olemat. Ta kuulatas tera-
 wasti ja sai aru, et haukumine Priidu mõisa poolt
 ligemale tuli. Sepa nahast käis külm wärin läbi.
 Mai ja Priidu oliwad tema selja taha astunud. Kõik
 kolm wahtisiwad tumma kohkumisega üks teise otsa;
 kõik kolm oliwad aru saanud, mis see tähendas: neid
 aeti jahikoertega taga!

„Nüüd ei maksa enam põgeneda,“ ütles sepp. „On
 koerad tõesti meie jälgil, siis ei pease meie nende
 käest. Si ole lugu mitte nii, siis oleme siin hästi
 peidetud ja mõime loota, et tagaajajad meist mööda
 lähewad. Peakfiwad nad meid süsgi leidma, siis ta-
 han mina möögaga urgastiku suud kaitsta; mujalt
 küljest ei pease keegi siia sisse. Teie olge wagusad
 ja ärge liigutage endid paigast.“

„Anna mind parem kohe nende kätte tagasi, siis
 ei puudu nad teisese,“ palus Mai.

„Hohoho!“ naeris sepp taha, aga südameft: „Mis
 mees see on, kes oma priudi meelega ära warastada
 lasseb? Si see kõlba kuhugi . . . Juba tulewad. Ma
 kuulen labjade müdinat . . . Anna mulle üks muifu,
 Maieke . . . Baat' sedawiifi. Nüüd oled sa mu ar-

mas naene. Tulgu nad nüüd peale! Kergesti ei pea nad sind mitte leseks tegema. Peitke endid ära!"

Zuba klähwisivad ja haijutasivad koerad pöösaste ümber; nende järele tulivad suure ragina ja müdinaga mitmest küljest ratsamehed, kes jahihüüdmistega koeri otsimisele äsfitasivad. Rägastiku suu ees hakkasivad koerad kängesti haukuma; ühe filmapilguga weerlesivad esimesed neist hulgudes selili maas. Esimene ratsamees, kes seppa nägi ja suud parajasti rõõmukisale lahti tahtis teha, kukkus nagu piksest löödud tagumise jalge peale tõuswa hobuse seljast maha. Täki kümme ratsalist kogusivad kohe tema ümber. Kuu pistis parajasti nina pilve sõrwa tagant wälja ja tegi naljaka näo, nähes, kuda terwe salt ratsamehi üheainsama jalamehe kallale kippus, ilma et wiimane plehku oleks pannud.

"Bidage!" müristas Goswin Hernike, keda Willu omaks imestuseks terwelt ratsaliste hulgast leidis.

"Kuule, sepp, mikspärast löid sa minu mehe maha?"

"Sinu koeruse pärast," wastas sepp.

"Häbemata sõnadega teed sa oma loo pahemaks," ütles Goswin uhke rahuga. "Sind saab raskesti nuheldama, sest sa oled kui waras wöörasse majasse tunginud, oma käe rüütliisugu mehe wastu üles tõstnud ja ühe tütarlapse ära rööwinud. Nende süüde peal seisab seaduse järele kolmekordne surmanuhtlus. Tahad sa nuhtlust wähegi kergitada, siis anna rööwitud tüdruk kohe tagasi ja lasse ennast tõrkumata siduda."

"Mis sa tühja raiskad oma ilusaid sõnu?" ütles sepp rahulifelt. "Ega sa nii juhm ei ole, et mind seaduse kõwerdamistega hirmutada loodad. Tead ju

isegi, et mitte mina röövel ei ole, vaid sina. Mina tahan õnnetumat inimest röövlite käest peasta ja see ei ole kellegi seaduse ees nihtluse, vaid kiidu vääriline tegu."

"Ära tee mind vihaseks, sepp!" ütles Goswin pisut karedamalt. "Kas sa seist aru ei saa, et ma sulle üffi head soovin? Sul võib jada korda õigus olla, aga seaduse ees oled sa süüalune. Sa arvad ennast kavalaks meheks ja tahad targem olla kui seadus. Minu onu heldus on sind julgeks teinud. Ära unusta, et minu ja sinu vahel ikka veel määratu vahe on. Mul on sinu pärast hale meel. . ."

"Siis nuta, aga ära lori ise tühja juttu," urises Willu. "Mina olen õiglane mees, kes kellegile ülekohut ei tee, ja tema võrkael tuleb mind nagu last noomima! No ütle nüüd!"

Siin toibus maha löödnud sulane omaast uimastusest ja tõusis istufile. Sepp oli talle paljalt mõõga küljega pähe koputamud.

"Ää, su mees on terve," ütles Willu. "Nüüd pole sul minu käest enam midagi nõuda, noorsand. Mine heaga koju ja heida puhkama."

"Kuhu oled sa Maie pannud?" kargatas Goswin tõusva vihaga.

"Õtji ise," vastas sepp.

"Ma ütlen sulle wiimast korda: anna tüdruk tagasi, siis lasen ma su eluga peaseada."

"Ja mina ütlen sulle, et kui sa tüdrukut rahule ei jäta, siis ei lasen mina sind mitte eluga peaseada."

"Wõtke ta kinni!" müristas Goswin.

Sulased ajasivad hobused tuhina sepa peale.

Aga kaks esimest hobust kulkusivad kohe purustatud peadega maha ja matsivad ratsalised eneste alla. Nähes, et sepp, kes kolmest küljest rägastiku läbi faitsitud oli, kõik hobused wõis ära tappa, enne kui kellegi mõõt wõi oda temasse puutus, kästis Goswin sulaseid jala Willu kallale tungida. Goswin ise oli, nagu kõik teadsivad, wahwa mees, aga — olgu see nüüd uhtuse wõi mõne ebauskliku kartuse pärast — ta ei tahtnud ise sepa hirmsate hoopide ette astuda. Sulastel oliwad osalt mõõgad, osalt piigid käes, aga neist ei wõinud enam kui kaks korraga Willu kallale tungida. Esimesed kaks hakkasivad odadega seppa torfima, aga odad lendasivad kohe tükkideks ja sulased taganesiwad hirmuga; kaks järgmist, kes mõõkadega wälja astusiwad, aelasiwad warji weriselt sepa jalge ees maas. Teised ei tahtnud enam sepa ligi tulla, waid liigutasiwad suure julgusega, aga kaugelt, sõjariistu. Nad oleksiwad hea meelega rägastiku põlema pistnud, kui mitte Goswin, kes Maie elu pärast kartis, neid ei oleks keelanud. Nähes, et sel wiisil sepast jagu ei saa, andis Goswin salamahiti kolmele sulasele kästu, Willu selja taga rägastikust teed läbi raiuda. Willu märkas järsku tõuswa wihaga kurja nõuu ja oleks hea meelega kawala rüütli enese kallale läinud, kui ta mitte ei oleks kartnud, et sulased selle ajaga Maie ja Priidu peidupaiga sisse oleksiwad tunginud. Ta katsus rüütelt terawa pilkamisega wõitlusele ärritada:

„Häbi sulle, Goswin Hernise,“ hüüdis Willu põlgawalt naerdes: „sa oskad tüdrukuid warastada, aga meeste wasta ei julge sa hakata. Riisugune jänese-

püks julgeb minu Maie peale mõtelda? Rahju, et ta ise näha ei wõi, kuida su püksid hirnu pärast püüli jahwatawad! Kui ta seda näeks, ei oleks tal teineford sinu eest kaitsemist wajagi. Ta ajaks su palja witsaga minema ehk laseks sulle pealegi oma karjatüdruku läbi hea nahatäie anda, et sa teineford enam oma lolli nägu ei näitaks."

See mõjus. Goswin ronis sõnalausumata hobuse seljast maha ja läks oma käega häbemata pillkajat karistama. Mõõgad kõlisesiwad kofku. Mõlemad wõitlejad oliwad tugewad ja osawad sõjamehed, aga ehk küll sepp ära wäsitatud oli, sadasiwad ta hoobid siisgi nii raskesti ja tihedasti, et Goswin kallale tungimise peale hakatusest saadik mõteldagi ei saanud, waid ennast suure waewaga kaitsta jõudis. Sulased jooksiwad talle appi ja hakkasiwad kõrwalt seppa odadega torfima. Oleks sepa asemel rüütliwõime mees olnud, siis oleks Goswin sulaste abi wist põlastusega tagasi lükanud; nüüd ei tulnud talle seda meeldegi. Oma selja taga kuulis Willu raginat ja mõõkade kõlitemist; siin raiusiwad ja mürdsiwad sulased rägastikust teed läbi. Esmene, kes jalga pelgupaiga sisse tahtis tõsta, sai Priidu käest küll niisuguse matsu wemblaga pähe, et ta uimaselt maha kukkus, aga teised tungisiwad takka järele ja Priidu wemmal ei oleks kaua nende mõõkade wasta panna jõudnud.

Kärawast oma selja taga sai sepp aru, et asjad nurja minemas oliwad. Ta tahtis enne surma weel Maie oma kehaga kaitsta ja taganes selle pärast järsku rägastiku sisse. Pead pöörates nägi ta, et Priidu palja peaga ja werine oli, aga siisgi kui lõukoer wemb-

laga kahe mõõgamehe wasta wõitles. Mai seisis peidupaiga tagumises otsas, kahwatu kui furnu, aga põl-wate filmadega.

Goswin, kes waewalt surmast oli peasenud, ja sulafed tungisiwad Willu järele peidupaiga sisse. Sepp ja Priidu walmistasiwad endid selg selja wastu wiimsele wõitlusele.

„Küütel Goswin, pidage finni!“ käis korraga Maie hele heal kõigest karest üle.

„Dodate, sulafed!“ müristas Goswin ja astus sammu neiu poole.

Maie käes wälkus nuga.

„Arge tulge mu ligi, laske mind rääkida!“ hüüdis ta wälkuwal filmil.

Goswin jäi seisma. Sõjariistade kõlin oli waikinud.

„Kui teie minu wenna ja sepa Willu siit wabalt ära lasete minna, siis olen ma ihu ja hingega Teie oma,“ ütles Mai selge ja kindla häälega.

„Kas ma tohin kurjategijaid nuhtlemata jätta,“ nurises Goswin.

„Kui Teie seda mitte ei tee, siis pistan ma enesele noa rindu,“ ütles Mai.

„Pea finni!“ kisendas Goswin lohkudes. „Sa pead oma tahtmist saama.“

„Kas töotate seda oma rüütliõnaga?“

„Töotan ja wannun. Sulafed, tehke neile tee lahti!“

„Siis olen ma sinu,“ sosistas Mai Goswini rinnale langedes.

„Mis tembutamine see on?“ müristas sepp. „Digu tüdruk küll hulluks läinud — mina ei luba teda siisgi siit ära wiia.“

Willu tahtis uuesti Goswini kallale kippuda; aga Mai astus nende wahlele ja ütles külmalt ning uhkesti:

„Äta mind rahule, sepp! Ma wõin teha, mis tahan. Tahan ma teda armastada ja sind põlata, siis ei ole see sinu asi. Meie teed lähewad siit saadid lahku.“

„Kas sa siis tõesti teda armastad?“ kirjus sepp.

„Jah armastan. Küüd mine oma teed ja ära julge enam minu peale mõtelda. Ma põlgan sind. Kas kuuled? Ma põlgan sind . . . Jumalaga, Priidu. Rätt sa ei taha anda? Noh, olgu peale. Lähme, mu armas rüütel!“

Sepa käest kukkus mõõk maha. Ta jäi kui sammas ühe paiga peale seisma ja waatas pärani filmil, kuida Goswin Maie oma juurde hobuse selga wõttis, kuida sulased oma furnud ja haawatud seltsimeestega niisama tegiwad ja terwe rong kiirel sõidul puude wahlele ära kadus. Sepa kangeks tarretanud filmade seest tilkusiwad, ilma et ta seda ise teadis, kaks rasket ja palawat pisarat maha.

„Küüd olen ma waba ja wõin sõtta minna,“ ümises ta filmi pühkides.

Kui filmad jälle selged oliwad, nägi ta, et Priidu selili maas oli ja — magas. Kuu paistis selgesti magaja näo peale, mille kulnud unesgi wihaselt kortsu oliwad tõmmatud. Sepp ehmatas ära ja arwas wii-rastust nägewat: Priidu oli sel filmapilgul täiesti Goswin Hernike nagu!

Pead raputades heitis Willu magaja kõrwa põlwili maha ja hakkas ettewaatlikult Priidu peahaawa waatama. Saaw oli kerge ja werejooksmine juba

seisma jäänud. Priidu lõi filmad lahti ja tõusis istufile.

„Kas läksivad juba minema?“ küsis ta oma keeli.

„Juba läksivad,“ kostis sepp tasa. Ta heal oli finni ja pea käis ringi.

„Kuule Willu, kuda sa niisugust raibet wõisid armastada?“

„Keda?“

„Seda . . . tüdrukut.“

„Ära räägi tühja . . . On sul walu?“

„Walu ei ole sugugi, aga pea on uimane ja kondid wäsinud.“

„Tule, ma kannan su koju.“

„Ära narri mind, ega ma laps ei ole.“

Seda üteldes tõusis Priidu kohe püsti ja hakkas tuijudes minema. Willu toetas teda, üteldes, et seda wiisi soojem olla käia. Muidu ei oleks Priidu ennast „täiskaswanud mehe“ uhkusega mitte toetada lastnud. Kallist rüütlimööka ei wõtnud sepp mitte kaasa, sest see oli nüüd korraga tema filmas warastatud asi.

Raua peale keskööd jõudsiwad nad Risti talusse, ärata siwad perenaese üles ja rääkisiwad talle kõik, mis oli sündinud.

„Kui Mai rüütelt armastab ja ise tema kaasa tahtis minna, mis seal siis parata?“ ütles Krööt tuimalt.

„Kas sa nüüd näed oma kaswatamise wilja?“ küsis sepp kurwalt. „Oma wõõriti õpetustega ja wõõraste armastamisega oled sa waeze Maie peast hulluks teinud, nii et ta enam auu ega häbi wahet ei tunne, waid ise hukatuse sisse jookseb.“

„Mis ta siis õige pidi tegema?“

„Surm on parem kui auutu elu.“

„Sure ise, kui surm sulle n'a magus on. Sina jahupea ei teagi, mis auus wõi auuta elu on. Kas sina arwad ennast wist paremaks, kui rüütel Goswin on? Minu meelest on jada korda auusam toredas lossis elada, kui mõne pärisorja urtsifikus. Kui Maria sest wiimati aru on saanud, siis ei olegi ta nii loll, kui sina arwastid. Paras sulle! Teinekord ära pista oma tontsi nina wõõraste asjade wahele . . . Tohoo, mis selle arus on?“

Wiimsed sõnad saiwad Priidu kohta öeldud, kes järsku üles karamud oli ja põlewate filmadega ema otsa wahtis. Priidu keeletumast suust woolasiwad sõnad, milledest ema aru ei saanud, millede ähwardaw, wihane kõla aga aimata lasi, et need mitte õnnistamise sõnad ei olnud. Wõtame Willu kõrwad ja kuuleme, mis Priidu kõneles:

„Sest päewast saadik ei ole ja enam minu ema. Ma olen ilma emata ja õeta. Sde lähed hõisates häbipori sisse ja ema kiidab seda heaks! Ära neetud olgu t'e mõlemad! Ennem tahan ma nälja ja külma kätte surra, kui ma weel jalga selle katukse alla tõstan . . . Lähme, sepp!“

Priidu wöttis Willu käest kinni ja tõmbas ta uksest välja.

„Priidu, ae Priidu, mis sul on?“ hüüdis ema ahastuses. „Kuhu ja pimedal ööl weel lähed? . . . Pagan selle sepa sisse!“

Krööd jooksis õue peale ja kuulis weel wärawa raskumist.

„Priidu! Pai Priidu, miks sa minu üle pahan-
dad? Miks sa minu eest ära jooksed? Ma 'pole sulle
ihtgi paha sõna ütelnud... Pai kulla poeg, tule ta-
gasi!... Priidu!... Priidu!...“

„... iidu!“ kajas mets vasta.

Krõõt toetas ennast ukse piida na'ale ja hakkas
suure healega nutma.

10.

Sepp ja Priidu olivad sest päewast saati kadu-
nud. Sellid ütlesiwad, et peremees wist jälle wõõ-
rale maale olla reisinud. See sõnum ei pannud ke-
dagi imestama, kes sepa harjunud wiisiga tuttam oli.
Imeks läks asi alles siis, kui kewade, suwi ja sügise
mööda läksiwad ja sepp ikka weel tagasi ei tulnud.

Waheajal oli mässawate Gesticlaste õnn nendest
lahkuma hakanud. Nad olivad küll terve wõõra soo
Gesti ja Saare maal sootumaks ära häwitanud,
mõned kindlad lossid ära wõitnud ning suure wäega
Tallinna ja Haapsalu piiskopi lossi ümber piirama
hakanud. Küüd aga kutsusiwad need wähesed Gesti
maa mõisnikud, kes kogemata elusse olivad jäänud,
ja Daani maawalitseja Liivi landmeistert enestele
appi. Selleaegne landmeister Burkhard von Drenle-
wen oli ka kohe abiandmisele walmis. Ta kartis
niisamasugust mässamist ordu maades tekkivat, kui
Gesti maa talupojad ennast tõesti wõõraste walitsusest
oleksiwad wabastanud.

Landmeister tõttas tugewa wäega Tallinna alla
ja wõitis Gesticlased werises lahingis ära, enne kui
hiljaks jäänud Rootslased ja Wenelased neile appi
jõudsiwad tulla; Gesticlased, umbes kümmetuhat meest,

langefiwad peaaegu kõik wõideldes, nende hulgas ka „Tafuja“ — selle mässamise hing ja wiimne täht Gesti lootuste taewas.

Aga ka ordurüütlike wägi oli lahingis nii kokku fulanud, et landmeister mässamist kohe täiesti ära lammata ei suutnud. Tallinna alt läks ta Lääne maale ja sundis Gestlasi küll Haapsalu lossi eest taganema; aga nad kogusiwad endid metšadesse ja tikkusiwad igal parajal filmapilgul uuesti Sakslaste kallale. Saarlased oliwad endid täiesti wabaks teinud ja enesetele ise „kuninga“ walinud.

Sügisel jaatis Saksa ordu ülem walitseja, hochmeister Rudolf König tugewa sõjawäe Liivi landmeistrile appi. Selle wäe ülem, komtuur Hinrik Dusmer, oli kõwa käsu saanud, kõik Harju, Lääne ja Saare maa Gestlased kui ristiusu waenlased ühe korraga maa pealt ära kaodata. Wiljandi maakonnast läbi minnes, katsus Dusmer sealsiid talupoegi igapidi hirmutada, et nad tema selja taga mässamist ei tõstaks. Kõige tugewamad mehed wõeti kaasa, et nad oma wendi maa pealt ära häwitada aitaksiwad; teised saiwad raskete maksude ja moonawedamise sunni läbi paljaks riisunud ning jõuetumaks tehtud; kõige wäiksem tõrkumise märk sai hirmsasti nuheldud.

Nüüd kahetsesiwad Wiljandi mehed, et nad sepa Willu ja „Tafuja“ jaadiku manitsusi mitte ei olnud kuulda wõtnud. Oleskwad nad Daani Gestlastega ühes koos täie jõuga sõdima hakanud, siis ei oleks, nagu neile nüüd näis, ka ordu wägede wõitmine mitte wõimata asi olnud; ja kuigi neid oleks ära wõidetud — palju pahem ei oleks nende põli mitte wõinud olla, kui ta

praegu oli. Nad ei olnud mässanud, aga neid nuheldi kui mässajaid. Säherdune ülekohus tegi kõige paremaid ja kannatlikumaidgi vihaseks. Elu oli kõigile läilaks läinud, aga parem oli siiski wahwal wõitlusel, kui nälja ja piinajate kätte ära surra. Nad hakkasiwad seppa taga igatsema ja ootasiwad põnewusega seda filmapilku, kus ta uuesti nende keskele astuks ja neid oma wägewa healega, kui mitte wõidule, siis ometigi werisele kättemaksmisele ja auusale surmale kutsuks.

Sepp tuli wiimaks.

Ühel päewal — see oli juba talwe hakatusel — nägiwad sepapajast mööda minijad teda jälle alafi ees seiswat ja rauda taguwat, nii et sädemed lendasiwad. Kes aga sepaga juttu hakkas tegema, nägi warsti, et temaga suur muudatus oli sündinud. Ta näis naeru ja nälja hoopis ära unustanud olemat; oma juhtumistest ei rääkinud ta sõnagi. Temaga ühes oli ka Priidu tagasi tulnud ja, nagu näha, sepa selliks hakanud; oma isamajasse ei tõstnud ta jalgagi. Päewa otsa tegiwad mõlemad agarasti tööd, õhtatel luusifisiwad nad külade kaudu. Talupojad omalt poolt käisiwad neid sagedasti sepapajas vaatamas ja kadusiwad ajuti tundide kaupa pimedasse kolakambrisse, mis, nagu teame, sepapaja kõrwal oli. Wahel oli hoopis arusaamata, kuda pisuke kongi sarnane kambrike nii suure inimeste hulga enese sisse wõis mahutada.

Hinrik Dusmer oli oma sõjawäega juba edasi läinud ja häwitas Läänlaste riismeid, mis esimesest sõjast järele jäänud, maa pealt ära.

Sakala maal walitses täieline rahu.

11.

Risti Krööt a südame rahu oli Priidu kadumiseft jaati rifutud. Poja arusaamata needmine oli tema muidugi nõrka waimu nii põrutanud, et ta ajuti hoopis segatud näis olemat. Krööt nuttis terwed päewad läbi, ootas tundide kaupa õue wärawa wahel poja tagasitulekut, hüüdis kaeblikult ta nime ja käis teda metsas ning külades taga otsimas. Kui Priidu ikka kadumaks jäi, ärkas ema südames palaw igatsus tütre järele, kes eneseft ka midagi kuulda ei lastnud. Krööt käis mitu korda Priidu mõisa wärawa ees, aga teda ei lastud kõige haledamateft palmetest hoolimata fisse ja Maie nägu ei saanud ta ka eemaltgi näha. Wiimaks läks ta koguni Wiljandi komtuuri paluma, et see wennapoega Maie lahtilaskmisele sunniks, aga komtuur jaatis ta paha meelega minema ja keelas jälletulemise kõwasti ära. Krööt hakkas põdema ja oli terve sügise läbi fängis haige. Alles Jõulu kuus tõusis ta jälle jalale, aga endiseft Kröotast ei olnud muud järele jäänud, kui paljas wari; ta oli nii wanaaks ja jõuetumaks läinud, et hale oli ta peale waadata. Siisgi näiswad ta kärsitu meel ja rahutu olek weel hullemaks läinud olemat. Kadunud lapsi ei kaebanud ta enam teiste kuuldes taga, aga üksipäini korutas ta nendega pikki juttusid; inimesi ei fallinud ta filma all ja oma orjadele oli ta päris nuhtluseks.

Kord kuulis ta kogemata, et Priidut sepapajas olla nähtud. Jala pealt tõttas ta üksipäini metsast ja pakjust lumest läbi sinna ja langes rõõmu pärast karjudes ja nuttes poja kaela ümber. Aga Priidu tegi ennaft kobe ta käte wahelt lahti ja näitas käski-

walt sepapaja ukse poole. Poja kuri nagu kohutas waese ema nii ära, et ta sõnagi suust wälja ei saanud, waid tummalt ja kartlikult minema läks. Sest saadik luusis ta tihti sepapaja ümber, kaugeltgi poega näha lootes; sisse ei julenud ta kordagi minna.

Ühel õhtul — see oli nädal enne Jõulut — nägi ta seppa ja Priidut sepapajast wälja tulewat ja metsa minewat. Krõõt läks kaugelt nende järele; ta hoidis ennast nii hästi warjul, et mehed, ehk nad küll wahete wahel ettewaatlikult ümberringi piilusiwad, teda mitte ei näinud. Tee läks pikale. Päike oli juba looja läinud, aga särawad tähed ja õhetaw lumi andsiwad nii palju walgust, et kaugele näha wõis. Krõõt oli wäsinud, sest ta oli juba mõne tunni oma märja jalgade peal seisnud; mehed sammusiwad kiiresti edasi; waesel naesel oli peaaegu wõimata, paksust lumest läbi sõtkudes nende järele jõuda. Aga määratu armastus poja wasta ja ihaldus, teda nii kaua kui wõimalik filma ees näha, andsiwad talle üleloomulist jõudu.

Sepp ja Priidu kadusiwad wiimaks wäikese fore peal lumiste künegade ja nende peal paijtwate walli riismete wahele ära. Krõõt tundis seda kohta ja teadis selgesti, et siin tondid ja kodukäijad pesitsemas oliwad; ta arwas seekord, metsa sõrwal seisma jäädes, ise oma filmaga tontisid nägewat. Nad tuliwad hulga kaupa mitmest küljest, libisesiwad kui kehata warjud üle tumedasti walgendawa wälja ja kadusiwad kõik waremete wahele ära. Igal muul ajal oleks ebauslik Krõõt säherdust wiirastust nähes kas hirmu pärast koge ära surnud, ehk wähemalt üle pea kaela plagama

pannud; seekord ei tundnud ta hirmu, waid oli walmis, poega ka wainudegi eest faitsta.

Kui juba tükil ajal enam ühtgi tonti näha ei olnud, astus Krööt ise julgel sammul wäremete sisse, peitis ennast pimedasse nurka ja jäi kuulatama. Inimese hinge ei olnud kusagil näha, aga maa all oli kauge, tumedat kõminat kuulda. Ettewaatlikult edasi ronides ja roomates leidis Krööt, et kõmin ühe pool lagunenuid wõlwaluse hakatuses kõige selgemini kuulda oli. Ta hakkas wõlwalust mööda edasi kobama ja nägi warsi eemalt tulewalguse kuma. Krööt wärises kui palawikus, aga uudishimu ja poja nägemise igatsus kihutasiwad teda edasi. Kõminat wõis nüüd juba selgesti kui mitme inimeste kofkurääkimist ära tunda. Korraga waikis müdin ja siis hakkas sepa Willu heal üksipäini kõnelema. Krööt jäi seisma ja kuulas terawasti.

„Meie, Sakalaste, wahel on kõik juba selge,“ rääkis sepp kaugele kõlawa healega, „aga Järwa ja Ugenuse meestele, kes siia kofku on tulnud, tahan ma nüüd weel kõik täielikult ette panna, et nad siis ise teaksiwad, kas maksab meiega ühes sõdima hakata wõi mitte. Enne tuletan weel korra meelde, et meie kõik wandunud oleme, sest, mis siin räägitud saab, kellegile sõna ütelda. Araandjad neelaku maa enese sisse!“

„Mina olen nüüd Nowgorodis, Pihkwas ja Leedolaste juures käinud. Mu waew ei olnud asjata, sest Wenelaste ja Leedolaste würistid on kindla sõnaga töotanud, et nad meile appi tulewad, kui aga näewad, et meie tõesti sõjale walmis oleme. Selle tunnistuseks nõuawad nad, et meie kõigepealt Wiljandi lossi sisse wõtame. On see meile korda läinud, siis ei ole abi-

saamise pärast enam kahlemist. Wenelased ei kardad Saksu, sest nad on neid juba jägedasti võitnud. Leedolased vihkavad Saksa ordu wist weel enam kui meie. Neil on seks põhjust küllalt. Alles hiljuti käiswad ordurüütlid ja nendega mõned Saksa würstid Leedolaste maad lagastamas. Hull külafid sai ära häwitatud, palju mehi tapetud, naesed ja lapsed wangi wiidud. Plonjani linnas oli nelituhat inimest, kui Saksalased teda suure wäega ümber piirasid. Nad ei saanud linna enne kätte, kuni nad ta tuliste nooltega põlema pistisid. Paganad ei tahtnud armutumate Kristlaste kätte langeda. Nad pistisid teine teist wastastikku mõõkadega läbi ja langesid tulde. Rõige wiimsed lasidwad endid wanast preestrinaesest ära tappa, kes siis ise elusalt tuleriida peale heitis. Nüüd alles tungisid rüütlid linna sisse, puistasid paganate põrnu tuule kätte ja tegiwad linna maa taha. Leedolased aga on neile igawest waenu ja hukatuft töotanud.**)

„Rõnda wõime sealt poolt kindlasti abi loota. Parem oleks küll, kui meil wõõrast abi tarwis ei oleks, sest aitajad nõuawad waewatajumist ja hakkawad meid waremalt wõi hiljemalt ise rõhuma. Meie ei ole wäetamad lapsed. Wennad Gesti maal on küll hädas, panemad aga ifka weel wahwasti wastu. Saarlased on weel üsna oma peremehed ja walmis, wõõraste wäge ka juurel maal murdma tulla. Kui meie nüüd korraga selja tagant rüütlite peale langeme, siis ehk wõime neist

*) See töötus on täide läinud. Saksa ordu wõimus sai saja aasta jooksul Leedolastest mitmes lahingis murtud ja nende riik langes Leedolaste ja nendega ühendatud Poolakate walitjuse alla.

küll jagu saada; on nad korra meie maa sees wälja aetud, külap m'e siis ka rajade peal walwata mõistame."

"Sgapidi aga peame kõige enne Wiljandi lossi kätte saama, et waenlasel meie selja taga kindlat pelgupaika ei oleks. Selleks on meil hea nõuu leitud. Sõjariistu on minu maaaluses sepapajas nii palju walmis, et neist lossi kaitsejate maharaiumiseks küll saab; külap edespidi ordu sõjamehed ise meile sõjariistu juurde muretsewad. Lossi sisse peafeme järgmisel wiisil: Tulewal Tooma päewal peawad Wiljandi maakonna mehed, nagu see igal aastal on olnud, lossi peale kümnest wedama. Nüüd paneme aga wilja asemele kõige tugewamad mehed kottide sisse ja saadame nad wara hommikul, kui rüütlid enamasti weel magawad, lossi peale. On reed kottidega lossi õue peale lastud, siis teewad wooriwedajad kottide suud lahti, mehed roniwad ühe filmapilguga wälja, raiuwad kohmetanud sõjamehed maha ja wõtawad unised rüütlid wangi."

"Mina ise katsun õhtul enne seda kudagi wiisi lossi sisse peafeda ja õöseks sinna walwama jääda, et kogemata midagi õnnetust ei sünni. Peaks midagi karta olema, siis annan ma lossist kohe märku. Minu truu seltsimees, Risti Priidu, on kohe esimese ree peal... Tohoo, mis karjatamine see oli?"

Krööd põgenes kui kohutatud hirw. Hädaoht, mis poega ähwardas, oli ema rinnust walusa karjatamise wälja surunud. Tagaajajaid enese kannul armates jooksis ta üle pea kaela waremete wahelt wälja ja jäi alles metsa sõrwal lõõtsutades seisma. Waremete wahel liikusiwad mõned mustad kujud. Nende healed oliwad waitjel ööl selgesti kuulda:

„Minu arust oli see mõne ehmatanud naese filjatamine.“

„Tühi jutt. Misjugune naene südaööl jalga süa julgeb tõsta?“

„Mina kuulsin selgesti öökulli karjumist.“

„No muidugi, öökull ja muud midagi.“

„Ega see wist head ei tähenda.“

„Öökulli heal tähendab ikka õnnetust.“

„Ufud fina wana naeste lori? Öökull on rumal elajas; tema ei wõi inimeste asjust midagi teada, weel vähem neid ette kuulutada.“

„Andku Sumal!“

12.

Päewal enne Tooma päewa tuli sepp Willu hästi juure wiinaanfruga Wiljandi lossi. Teda lasti kui tuntud meest ja komtuuri sõpra igal ajal keelamata sisse. Sepal oli wiisiks wõetud, et ta igakord, kui wõõralt maalt tagasi oli tulnud, komtuurile mõne hea jahikoera wõi ankrutäie kõige paremat marjawiina tõi. Muidu oli ta ikka kohe esimesel päewal pärast tagastulekut komtuuri vaatama läinud. Seeford oli ta kingi kätteandmisega faks nädalit wiibinud, aga selle eest oli ka kink kallim kui ialgi enne. Komtuuri ei olnud kodu ja sepp jäi teda lossis ootama. Igawa ootamise fergituseks lasi ta alt linnast oma kulu peale terve haamitäie kõige kangemat wiina tuua ja hakkas õhtul lossi sõjameestega rõõmsat joomapidu pidama. Ujuti luusis ta kõik lossi nurgad läbi, kõneles väga palju sõjameestega, pakkus ennast nende juurde õnnajale ja lubas weel ühe haamitäie wiina muretseda.

Silisel õhtul tuli Risti Krööt lossi wärawa ette ja palus komtuuri jutule saada. Bahid ei lastnud teda sisse ja ütlesiwad, et komtuur wälja olewat sõitnud. Krööt jäi wärawa taha ootama. Pika warijemiise ja hammaste lögistamise järele kuulis ta aiskellade kõinat ja kapjade müdinat. Suur ja tore saan, mille sees komtuur kahe orduwennaga istus, sõitis wärawa ette. Herrad olivad rõõmsas tujus, sest nad tuliwad wõõraspeolt ühe rikka mõisniku juurest, kelle tüdart komtuuri wennapoeg Goswin Hernike kosis. Täna oli kihlamine olnud.

„Komtuuri herra, komtuuri herra!“ hulguis kaeblik heal tee kõrwas ja Krööt langes põlwili lume sisse. „Lubage enestega sõna rääkida!“

„Seft naejest ei saa ma enne surma lahti,“ pomises komtuur paha meelega. „Mis sa jälle minust tahad, wanamoor? Eks ma ütelnud sulle minewal korral, et sa enam mu filma ette ei pea tulema? Mul on suur hinu sind kuhugile maa alla peita, et sa ütskord rahule jääksid. Kasi minema ja täna Sumalat, et ma täna heas tujus olen.“

Lossi wäraw sai üles tõmmatud ja hobused hakkasiwad uuesti liikuma. Krööt hakkas saanist kinni ja ütles tasa, aga tungiwalt:

„Kui Te mind kuulda ei wõta, siis olete homme surnud.“

„Pea, kutsar!“ hüüdis komtuur ja kargas saanist wälja. „Mis sa jampsid, naene?“

„Minu käes on Teie ja kõigi Sakste elu,“ kosistas Krööt: „Wiige mind ühte kohta, kus ma Teiega

üksinda wõin rääkida. Täitke mu palwet, komtuuri herra, muidu sünnib hirmus õnnetus."

"Tule mu järele," ütles komtuur. Orduwendi käs-
kis ta edasi sõita ja wiis Krööt wärawawahi tühja
kambrikesesse:

"Nüüd räägi, wanamoor, ja hoia ennast tühja
lori eest!" ütles ta karedalt.

"Enne töotage mulle üht palwet täita," palus
Krööt. "Ma ei palu muud, kui oma poja elu."

"Kes siis tema elu tahab wõtta?"

"Teie ise, komtuuri herra."

"Oled ja hulluks läinud?"

"Teie käes seisab wõimus Priidu elu ju surma üle.
Kui Teie mulle tema elu kingite, siis peasete ise surmast."

"Räägi ruttu, küll siis näeme."

"Ei, enne töotage, et Teie mu poja, kui ta Teie
kätte on sattunud, mulle elusalt tagasi annate."

"Aga kui ta süüalune on?"

"Temal ei ole mingisugust süüd. Ta on ennast
üksi kurjade kiusajate läbi nii kaugele eksitada lasknud,
et ta kergesti hirmsa süü osaliseks wõiks saada. Selle
eest tahan mina teda hoida."

"Kui tal süüd ei ole, siis ei wõta ka keegi ta
elu. Aga nüüd räägi ruttu, wõi muidu lasen ma
sinu suu wägise lahti teha."

"Töotage enne . . ."

Komtuur tõukas ukse lahti ja hüüdis sulaseid.

"Komtuuri herra, ärge hüüdke sulaseid, ma tahan
koif tunnistada!" karjatas Krööt. "Teie näete siis
isegi, et Priidul süüd ei ole, waid koif on ära neetud
sepa süü!"

Komtuur käsks fulaseid, kes juba jookstes tulivad, oodata ja pani ukse jälle kinni. Nüüd rääkis Krööt kõik üles, mis ta wana kantsi waremetes oli kuulnud. Oma kustumata wiha sepa wasta tunnistas ta sellega üles, et ta wiimaseft kuulnud sõnadele hirmsaid sajatufi ja sõimusõnu juurde luuletas, mida sepp rüütlike ja Sakste kohta olewat pruukinud. Teadmata on, kumb asi Risti Krööta enam äraandmisele oli awanud, kas kartus poja elu pärast, wõi himu sepale kahju teha.

„Kas näete nüüd ise, komtuuri herra, et Priidul sugugi süüd ei ole, waid et kõik pagana sepa süü on, kes wist praegu juba siin Teie ja kõigi Sakste elu waritseb?“ lõpetas Krööt oma juttu.

„Sinu poeg on ise süüdlane,“ ütles komtuur kulmu kortsutades. „Ta on rahutu inimene, keda talupoegade hulka ei tohi jätta. Tänu pärast tahan ma temale sinu palwet mööda elu kinkida, aga ta jääb igameheks ajaks wangi . . . Wait! Mitte sõna enam! Sina ise jääd õõseks siia wahi alla, et su rahutuma feele läbi enneaegu kahju ei sünniks. On su poeg tõesti esimese ree peal, siis saab ta elusalt kotist wälja tõmmatud ja sa wõid teda wiimast korda näha. Pärast ei näe tema enam päewawalgust ja niisama saab sinu lugu olema, kui sa ialgi weel lossi ligidale tuled.“

„Komtuuri herra, weel üks sõna!“ kisendas Krööt hirmsas ahastuses; aga komtuur oli juba ukseft wälja läinud ja ukse lukku keeranud.

Seni oli sepp Willu sõjameestega soojas toas priskesti purjutanud. Meeste näod lõkendasiwad, mõ-

ned noorskafinwad, käd pea all, laua ääre peal, mõned koguni juba selili pörandal maas, aga sepp walas ühtepuhku kannud uuesti täis ja tõendas, et kaks waati täna tühjaks pidada saama.

„Olgem täna rõõmsad, sest homme wõime kõik furnud olla!“ hüüdis Willu naerdes.

Sulased ei lastnud endid palju sundida, waid jõiwad mahwasti, kiitsiwad sepa lahket kätt ja wandusiwad riütklite ihnuse üle, kes neile nii häid pidusid ialgi ei walmistanud.

Dö oli juba käes, kui sepale teada anti, et komtuur koju olla tulnud ja teda enese juurde kutsuwat.

„Ma tulen pea tagasi,“ ütles Willu üles tõustes.

„Jooge tublisti, mehed, kuna juua on. Teises ilmas ei ole wiinamägesid.“

Ta wöttis wiinaankru kaenlasse ja läks sulase järele. Sulane wiis teda kõrgesse, kitsaste aknatega kambriisse, kus wahaküünlad põlesiwad ja laua peal kuld- ja hõbepeekrid särasiwad. Komtuur ja mõned ordurüütlid istusiwad laua ääres ja jõiwad kallist wiina. Komtuur wöttis sepa teretuse lahke näoga wastu ja hüüdis:

„See on ilus, sepp, et sa wanu sõpru ära ei unusta. Oled ennast sel aastal natuke kauemini oodata lastnud kui muidu. Ehk tõrkusid jelle pärast, et ma sind minewal korral pisut pahandasin? Lepime ära. Ma palun oma eksitust sinu orduwendade ees andeks. Kas oled nüüd rahul?“

Willu ei leidnud kohe wastust.

„Sa kannad ikka weel wiha?“ kõneles komytuur edasi. „Noh, kuule siis, mis ma weel sinu lepitami-

seks olen teinud. Sa kannad ikka veel Wiljandi lossi pärisorja nime, aga sa oled ordut kui sõjamees nii kaua auusasti teeninud ja temale nii palju häid sõjariistu sepitsenud, et meil ammugi nõuu oli sind wabaks meheks teha. Ma palusin kohe pärast sinu pahandamist landmeistert sinu wabakslaskmise asjus, aga sõja pärast on wastus nii kaua wiibinud, et hiljuti alles süia jõudis. Müüd küsin ma sind: kas tahad ise waba mees olla?"

"Tahan küll," wastas sepp tumeda healega.

"Siis pane ankur maha ja astu ligemale!"

Sepp tegi, kuida kästud.

"Heida põlwili maha!" ütles komtuur.

Ühe filmapilgu jäi sepp wiivitama; siis lasi ta ennast mõru näoga ühe põlwe peale maha. Komtuur andis talle kerge kõrwalopsu ja hüüdis:

"See olgu wiimane kõrwalops, mis sa kui pärisori tõrkumata pidid kannatama. Kui waba mees ei tohi sa ennast kellegist enam lüüa lasta. Tõuse üles ja wõta oma priiusekiri."

Komtuur wõttis laua pealt suure pitseriga ehitatud pergamendi ja andis ta Willu kätte. Siis raputas ta õnne soowides sepa kätt.

Willu käsi wärises, kui ta kalli priiusekirja pöue pistis; komtuuri heldus oli tema pehmet südant nii sügawasti liigutanud, et ta waewalt oma pisarate üle jõudis walitseda. Mitte üht sõna ei saanud ta suust wälja. Komtuur oli tüki aega wait ja waatas nagu midagi oodates sepa otsa.

"Müüd oleme taha," ütles komtuur wiimaks tume-

dalt. „Sina oled mind surmast, mina sind orjusest peastnud. Zoome lepingu liiku!”

Sepp wõttis karika, mida talle pakuti, pillas poole maha ja jõi teise poole ühe lonksuga wälja. Nüüd alles peastwad ta keelepaelad wallali.

„Tänu Teile, komtuuri herra, priiuse kinkimise ja hea lonksu eest,” ütles ta sügawas liigutuses. „Praegu leian ma waewalt sõnu oma tänu tunnistuseks, aga edespidi, wõib olla peagi, tahan teida teoga tunnistada. Nüüd palun esiti wana auuandmise märgiks selle ankrutäie marjawiina, millest paremat maa peal ei ole, wasta wõtta ja kohe katsuda.”

„Mäita süia!” ütles komtuur.

Willu tegi ankru lahti ja walas peekrid täis. Wiin oli tõmmukat karwa, imelikult hea lõhnaga.

„Ega süin kihwti seas peaks olema?” ütles üks ordurüütel pool naljatades, pool tõsiselt.

„Ei ole!” hüüdis komtuur. „Ma tunnen seppa!”

Ta tõstis kohe peekri huulede külge ja jõi ta ilma pidamata tühjaks.

„Imeline wiin!” ütles ta keelt laskjates. „Su kink on nii kallis, et seda tasumata ei wõi jätta. Tule, ma kingin sulle ühe asja, mis sinu kingi wääriline on. Teie, orduwennad, olge tunnistajateks, et ma sepast ihnsam ei ole. Lähme kohe!”

Komtuur wõttis laua pealt lühtri wahaküünlaga ja läks eel, sepp ja rüütlid tema järele. Nad läksiwad pikast trepist alla ja käisiwad mitmest wõlwalusest ja urkast läbi. Komtuur keeras wiimaks ühe raudse ukse lahti, mille läbi nad madala, sumbunud

õhuga täidetud ruumi sisse astusivad, kus wahakiinul waewalt põleda suutis. Tagumises otsas olivad kaks paksu sammast, mis niisket, hallitanud kiwivõlwi kandusivad. Komtuur käs kis seppa sammaste wahele astuda ja terawasti tagumise seinä peale waadata. Sepp täitis wasta tahtmist käsku. Ta süda oli arusaamata põhjuse pärast walutama hakanud. Tähendatud kohal ei näinud ta muud kui üht rauast tehtud imelikku wigurit, mis seinä sisse oli müüritud. Wigur oli väga kentsakas ja sepp hakkas teda wastu tahtmist ligemalt uurima, ilma et ta õiget aru oleks kätte saanud.

„Kas hakkad nüüd aimama, mis ma sulle kinkida tahan?“ küsis komtuur ta selja taga.

„Ei sugugi,“ wastas sepp rõhutud healega. Ta kõri oli otsekui finni nõõritud.

„Ma kinkin sulle elu, mäs s aja!“ müristas komtuur hirmsa healega.

Sel samal filmapilgul hakkas kentsakas wigur sepa filma ees liikuma, põrand kadus ta jalge alt ära ja sepp tundis ennast maa alla waawat!

Kui Willu kohmetusest toibus, ei näinud ta kusa gil enam kõige wähemat walguse kiirt. Sumbunud õhk ja inetu hais paniwad teda laskastama. Enese all tundis ta poriga segatud märja põhu olewat ja kättega ümberringi katsudes leidis ta ennast nelja kitsa, suurest raudkiwides t müüritud seinä wahelt. Ta kargas püsti ja sirutas käed ülespoole, aga sõrmed ei ulatanud lakke. Ta katsus ronida, aga seinad oliwad nii libedad, et kättega kuhugile finni ei wõinud hakata.

Sepp ei wõinud enam kahewahel olla: ta oli sügawa ja pimedä haua põhjas.

Silmapilguks tegi mõte, et ta ennast kavalast rüütlist nagu rumal laps oli petta lastnud, sepa mõistuse segasiks. Ta lõi rusikatega vastu seinu, nii et veri taga oli, kiskus enese karmu ja karjus hirmsasti. Kui keha väsinud ja aru jälle selginud oli, istus Willu maha, mattis pea kätte wähele ja himustas furra. Surm ei tulnud, waid tuim, tundmuseta ja hinuta olek, mis mitte uni ei olnud. Kui kaua see kestis, sest ei wõinud sepp enesele selget aru anda. Rord arwas ta kauget, tumedat hädakisa kuulwat. Jälle kargas sepp püsti, pekksis rusikad vastu seinu werisiks, katsus karates lakke kinni hakata ja hüüdis Jumalat ja inimesi appi. Keegi ei kostnud talle. Kauge kisa lõppes pea ja sepa ümber walitses jälle huu waihus.

13.

Tooma päewa on Gestlased wanast saati õnnetuse päewaks pidanud. „Toomas“ tähendab mõnes kohas otsekohe surma ja hukatust ja „Tooma kange käsi“ on fatt. Slut ei juletud sel päewal teha, sest et Toomast, see on surma, tõrde kardeti minewat . . .

Wara hommitul sai Wiljandi lossi wäraw üles tõmmatud ja pill rida regesid, wiljakotid peal, sõitfiwad lossi õue peale. Wooriwedajad lõiwad filmanähtawalt kohkuma, kui nad kõiki rüütliid ja sõjamehi juba nii wara täies sõjaehtes wäljas nägiwad olewat. Suurem hull regesid oli weel wärawa taga, kui wiinne korraga maha sai lastud. Sõjamehed kargasiwad nüüd igast küljest wooriwedajate kallale; need jaiwad wäewalt ehmatuse pärast karjatada, kui nad juba tükkideks raiu-

tud olivad. Nüüd hakati kottisid odadega läbi pistma. Mõnest kottist katsusiwad mehed wälja ronida, aga waewalt tuli kufagil pea nähtawale, siis sai ta kohe puruks löödud. Jäatanud õue peal sirisesiwad sooja were ojad. Haawatute ja surijate hädakisa pani õhu wärisema. Kuu ei kestnud kisa mitte, sest odad ja mõõgad tegiwad agarasti waigistamise tööd.

Üks ainuke regi, nimelt kõige esimene, oli werest puhtaks jäänud. Ree peal olivad kolm kotti, aga neid ei olnud sõjamehed mitte läbi pistnud, waid ainult kottide suud kõwasti kinni nõõrinud ja ree wahi alla pannud. Kui tapmise töö lõpetatud oli, käskis komtuur Risti Kröõta wälja tuua, kes wärawawahi kambrikeses wangis oli. Uneta öö, kuulnud surmakisa ja hirmus näitlus ta filmade ees olivad Kröõta nii nõrgaks teinud, et ta sulaste abil waewalt jalgu suutis liigutada. Teda wiidi puutumata jäänd saani juurde.

„Sinu poeg on armu leidnud,“ ütles komtuur lahkesti. „Sa wõid weel wiimast korda ta peale waadata, enne kui ta wangitorni saab heidetud, kust enam peafemist ei ole. Sulased, tõmmake mehed kottidest wälja!“

Kottide suud seoti lahti, wõeti sees olevate talupoegade käest enne mõõgad ja firwed ära ja kifuti neid endid karwupidi kottidest wälja. Üks langes kohe põlwili, ja hakkas lödisedes armu paluma. Teised jäiwad pead norgus seisma ja ootasiwad tummalt surmahoopi. Kröõt wahtis pärani filmil nende otsa. Priidut ei olnud mitte nende hulgas!

„Kus Risti Priidu on?“ küsis komtuur kulmu kortsutades.

„Siimu Madise ree peal ta wist oli,“ ütles üks talupoegadest pool tahtmata.

„Kus see regi on?“

Mees tähendas käega ühe ree peale, mis werest nõretas.

„Eks ta pidanud esimese ree peal olema?“ ütles komtuur tumeda healega.

„Eks ta esiotsa olnud küll esimese ree peal, aga meie weomees tahtis kõigist julgem olla ja ajas teisest mööda,“ wastas talupoeg.

Krööt tuius näidatud ree juurde. Esimesest kotist rippus pool mehe keha ree ääre üle maha. Pea oli lõhki raiutud ja käharad juuksed tarretanud werd täis. Krööt tõstis furnu pea üles . . .

„Su isa ja ema on sind tapnud!“ karjatas ta järsku ja kujukus sinna samasse maha. Sõjamehed tõstiswad ta üles ja leidsiwad, et ta nagu niisama külmi ja tarretanud oli, kui see, mida ta kõwasti käte wahel hoidis. Surm oli Priidu igawesest wangipõlwest lahti mõistnud ja ema ning lapse niisuguse sidemega ühendanud, mida misgi ekstus ega wiha enam ei lahuta.

Gestlaste mässamine lõppes hoopis õnnetumal wiisil. Mõõk, nalg ja katk murdiswad poole rahwast maha; järelejääjad sattusiwad weel raskema ikke alla. Kõige kauemini ja wisamini paniwad Saarlased wasta; aasta pärast saiwad ka nemad ära wõidetud, ühekõrgetat inimest ühe korraga maha raiutud, nende „kuningas“ jalgupidi üles poodud ja wiimsed wabaduse riismed nii hästi siin kui kindlal maal raudse luuaga wälja pühitud. Rahu walitses jälle terwel Siimi ja Gesti

maal, mis nüüd mõlemad Saksia ordu raske käe all õhkasiwad. Maa imes wereojad enese sisse ja tuul lahutas furnuhaisu laiali.

Sepal Willul oli priiusekiri põues, aga ta oli igawene wang, kes elu otsani enam päewawalgust näha ei saanud. Aga mis seal palju kurta? Tema lugu ei olnud pahem kui terve rahwa lugu, kelle wangipõli raske orjus oli ja kelle elutaewast ebausik, toorus ja wiletsus pilkase pimedusega katsiwad. Sepp Willu unustas taewa tähtede hiilguse, lillede lõhna ja lindude laulu ära; tema rahwas on oma terve ajaloo ära unustanud.

Sepal oli wisa elu. Talle anti wähe ja wiletsat toitu, aga ta ei furnud nälga. Ta hingas igapäew lämmastawat hawaõhku enese sisse ja magas pori sees, aga ta jäi ikka elama. Ta liikmed läksiwad tuimaks, kõik tundmused tõntsiks, ta oli ammugi peast nõdraks läinud, aga ta elas siiski.

Weel mitu ja mitu aastat pärast suurt mässamist käis üks wana tüdruk, keda Risti Maieks kutsuti ja pisut lollakaks arwati, iga nädalis korra lossis, kuhu ta oma waba talukohta peale pandud maksu wõi ja munadega ära tasus. Ta ei unustanud millagi sõjameeste ja sulaste käest küsida, kas igawene wang Willu weel elab? Kahetümne aasta jooksul sai ta ikka wastuseks, et wang weel elus olewat, ja igakord läks siis lollaka tüdruku nägu rõõmsaks.

Ühel päewal öeldi talle, et Willu ära olla furnud. Mai hakkas juure healega nutma ja furnud wangi keha omale paluma. Selleaegne komtuur — see oli juba kolmas pärast ammugi furnud Hernike't — oli

hea südamega mees ja kästis lollaka wanatüdrukü palwet täita. Wangi furnukeha tõmmati haugust wälja ja pandi Kristi Maie ree peale. Waewalt oleks keegi neid roheline ja musta nahaga kaetud luud endise sepa Willu riismeteks tunnistanud! Mai ei olnud filmapilkugi kahewahel. Ta peitis furnukeha pehmesti õlgede peale, paitas tänades komtuuri põlwi ja sõitis koju poole. Tee peal wõttis ta kätte furnu näo pealt, filitas teda õrnalt kätega, naeratas kurblikult ja ümises:

„Kuda wõisid sa mõelda, et mina tõesti sind põlgan ja teda armastan? Oh sa rumal, rumal Willu! — Kui ma seda mitte ei oleks ütelnud, siis oleksid sa minu eest otsekohe surma läinud . . . Kuda wõisin mina sind põlata, kallid Willu? Ma tahtsin ju, et sina mind pidid põlgama ja minu tühja pärast oma kallist elu mitte raiskama. Kas sa seft ilmasgi aru ei saanud? . . . Oh Willu, Willu! . . . Sa põlgasid mind tõesti ja surid mind põlates. Mikspärast surid sa, mu ainuke Willu? Mikspärast? . . .“

Raamatud,

mis **N. Busch'i** raamatukaupluse kuluuga **Tallinnas** ilmunud ja säältfamaft kui ka teistest raamatukauplustest ning ümberrändajate raamatumüüjate käeft saada on:

- Ameerika uudisjutud.** Cesti keelde toimetanud **A. Stankow**. Pildiga. Hind 15 kop.
- Ara müüdnud pulmakuub.** Jutt Cesti rahwa elust. Kirjutanud **J. M. Sommer**. Hind 20 kop.
- Etäteel.** Eh. Kannike'se uudisjutt. Hind 25 kop.
- Head sõbrad.** Nowella linnarahwa elust. Kirjutanud **J. Pärn**. Hind 20 kop.
- Rotistamise korred.** Eduard Wilde nalhajutud. Hind 20 kop.
- Rustad leegid.** Eduard Wilde jutustus. Hind 30 kop.
- Berna maa wiimse Juka ehe.** Cestistanud **J. M. Sommer**. Hind 20 kop.
- Raamat, mida kõigil pole tarwis lugeda.** Eh. Kannike'se nalhajutud. Siis: I. Aidiopilase timbatus. II. Lõbu-teefond Soome maale. III. Sõnne lott. IV. Kõige uuem Tartu jaladus. Hind 15 kop.
- Raudlased.** Sündinud lugu. Franz Hoffmanni järele Saksja keelest tõlkinud **A. Stankow**. Rahe pildiga. Hind 15 kop.
- Sala sõdemed.** Eduard Wilde uudisjutt. Hind 20 kop.
- Surnuks arwatud ehk fahela mehele laulatatud.** Jutt rahwa elust. G. Wicherti järele Cesti keelde kirjutanud **J. M. Sommer**. Hind 30 kop.
- Tallinna jaladused.** Eduard Wilde nalhajutud. Hind 15 kop.
- Ta peab langema!** Ahalooline uudisjutt. Cestistanud **J. Kruus**. Hind 20 kop.
- Wõrgutuse paeklad.** Kriminal-jutustus. Kirjutanud **J. M. Sommer**. Hind 20 kop.